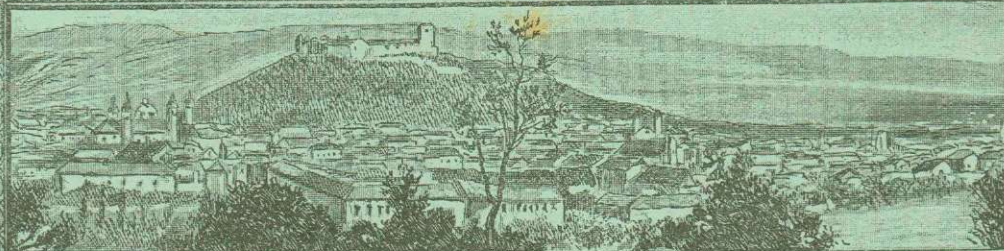

V Ljubljani, dné 1. vel. travna 1896.

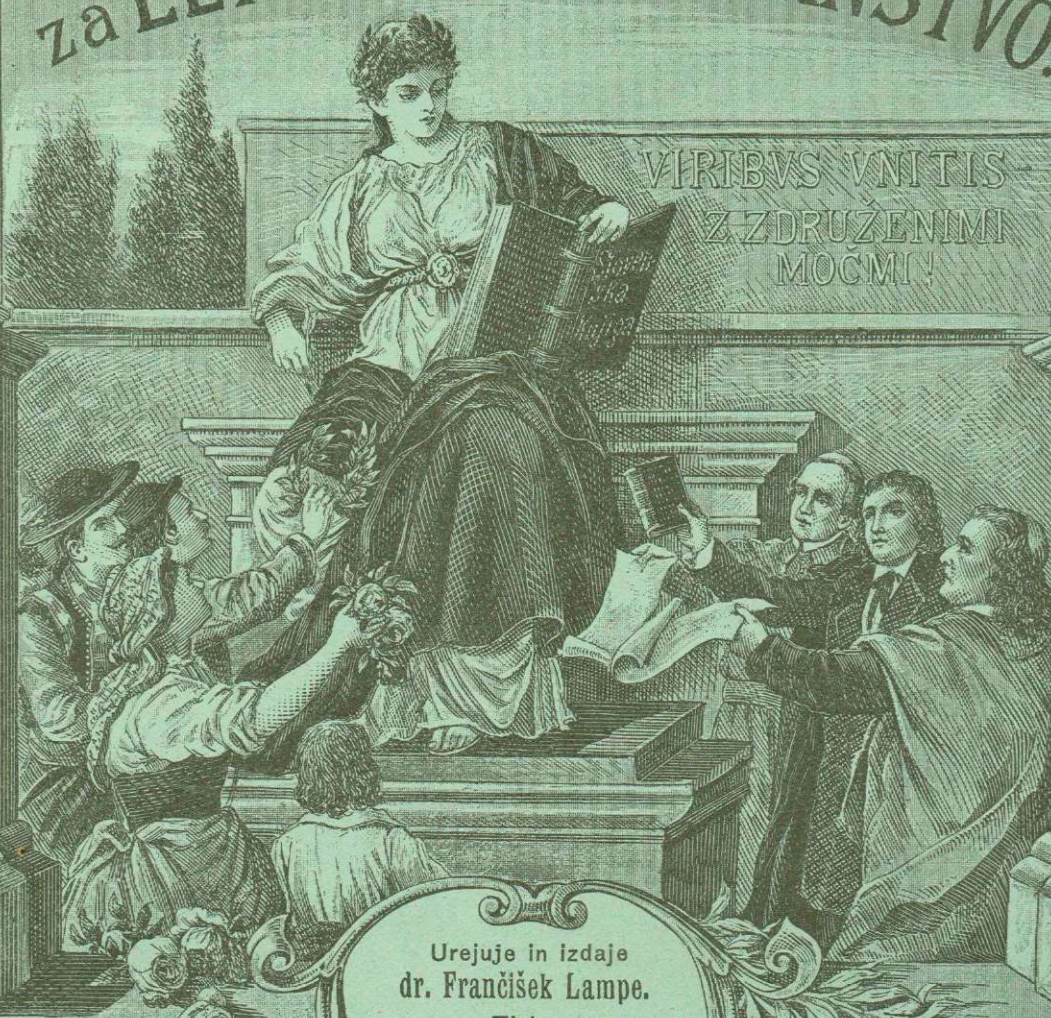
DOM in SVET

ILUSTROVAN LIST

za LEPOSLOVJE in ZNANSTVO.

Leto
IX.

Štev.
9.

VIRIBVS VNITIS
Z ZDRUŽENIMI
MOCMI!

Urejuje in izdaje
dr. Frančišek Lampe.
Tiska
Katol. Tiskarna.

Vsebina 9. zvezka.

	Stran
1. Knez Ljudevit. Zložil A. Hribar. Zopet domá. — Odmev z nebes. — Kres. Hvalnica	257
2. Najmlajši mojster. (Povest iz l. 1608.) Spisal Velimir	262
3. Vzori in boji. Po prijateljevih pismih priobčil Jož. Ošaben. (Dalje.)	269
4. Sonet. Zložil F. S. Finžgar	275
5. Sonet. Zložil F. S. Finžgar	275
6. Zakaj solze? Zložil F. S. Finžgar	275
7. Doctor Thomas (Prelokar) de Cilia. Ob štiristoletnici njegove smrti sestavil Matija Ljubša	276
8. Kočevje. Spisal Viktor Steska. (Konec.)	278
9. Črtice iz zgodovine lepih umetnostij. Spisal dr. Anton Medved. (Dalje.)	282
10. Književnost	286
A. Slovenska književnost. Životopisni obrazi. — Pomladni glasi. — B. Bolgarska književnost. (Konec.)	
11. Razne stvari	288
Zvezdoslovni koledar za mesec veliki traven.	
Na platnicah: Bodočnost slovenskega naroda. (Konec.) — Folkloristika. — Dva nova grobova.	

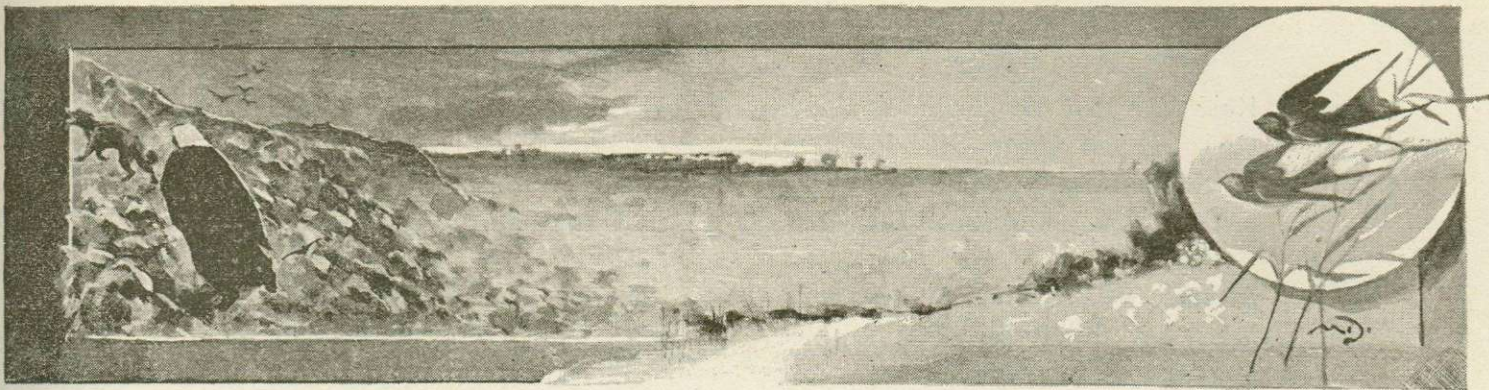
Slike.

1. Morana in Vesna	257
2. Šejh ide v boj. Slikal Ad. Schreyer	264, 265
3. Kočevski grb. Risal G. Porenta	278
4. Glavni trg v Kočevju	279
5. Pogled na župno cerkev in župnišče	280
6. Džamija El-Azhar v Kájiri	281

Dobé se še letniki: IV. po 2 gld., V. po 3 gld., VII. in VIII. po 4 gld. 20 kr.

„Dom in Svet“ stane za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 10 kr., za četrť leta 1 gld. 5 kr. Za dijake na leto 3 gld. 40 kr., za pol leta 1 gld. 70 kr., za četrť leta 85 kr. V ptuje dežele po 1 gld. 20 kr. na leto več. Dobivajo se še vse letošnje (1895) številke.

Uredništvo in upravništvo je v Marijanišču. Za ljubljanske naročnike posreduje tudi „Katoliška Bukvarna.“

Morana in Vesna.

Knez Ljudevit.

(Zložil A. Hribar.)

(Dalje.)

Zopet domá.

Prijazna je pomladna noč,
Ko vlada Vesne tiha moč
Nad strmcm in višino,
Nad trato in dolino.

Ko zemlja mirna, zrak je tih,
Priveje lahno Vesnin dih,
In božka liste mlade
Na bukvah tik livade.

In božje deklice vodé
Na cvetje nežno narosé:
Umito zjutraj vstaja,
Ko Zora se poraja.

In kolikor je zvezd nebá,
Ves roj gori, blesti, migljá;
In v zlatih zvezdic čredi
Se vozi mesec bleđi.

Ko vlada tiho Vesnin mir,
Pa slavec svoj opeva pir;
In ljubki ti glasovi
So zmiraj drugi, novi.

Gor v krškem gradu knez leži,
Knez Varna; Diva tik sedi,
Očetu bol zljáhuje,
Po dragem pa vzdihuje.

Oh, saj pomlad je tretja žé,
Odkar odšel je na vojské,
In ni ga sporočila,
Če sreča mu je mila.

Življenje Divi je trdó,
Srcé dan slednji bolj bolnó;
Vsak dan ji je na sveti
Nestrpneje živeti.

V dvorišči stari pes čuvaj
Na vse pretrge laja; kaj?
Čuj, v grad že v pozni uri
Nekdo dospè pred duri.

Odpró se vrata na stežaj:
„Kaj hočeš, ptujec, tukaj, kaj?
Nikár“, dé hči, „ne moti
Bolnika, pojdi s poti!“

Pomigne ptujec ji, rekoč:
„Opravil bom takoj gredóč,
Le knezu se izrazim,
Potem pa koj odlazim.“

Pristaplja ptujec, bliže gre;
Na rami svetli mu lasje
In svetla, lepa brada
Po črni halji pada.

Priteče solza mu z očes:
„Poznaš me, oče, Varna knez?
Imaš še kaj spomina
Na Svitozora sina?“

„Kaj —? Svitozor! — ti tu stojiš?
Je-li mogoče, kar veliš?
Le brž me dvigni, Diva,
Da s sinom govoriva.“

Kaj? Svitozor ti? Ti, moj sin? —
 Glej, več ne čutim bolečin!
 Te Mórana poslala,
 Da skoro vkup bi spala —?

A kaj? — Ti imaš še telo —?
 Mordá je duh tvoj tu samó —?
 Zares-li rojenice
 Še níti so predíce?

Še danes ovne tri bom zbral,
 Bolán jih bom bogovom žgal,
 Da zdaj te vidim, dete,
 Ko ure so mi štete.“

„Ni duh moj, oče, tu samó,
 Je z duhom mojim i telo:
 Duh moder bolj kot preje,
 Teló živi sveteje.“

„Pa z doma šel si kakor knez,
 In kje ti zlata je prevez,
 In kje oklep s čelado,
 In ti prihajaš z brado —?

Tako te vrag je sramotil,
 Da v haljo to te je zavil?
 Tako spet domovina
 Vsprejema Varne sina?“

„Ni sramotilo halja tá,
 Saj ljubša mi je od srebrá.
 Pomenja ta ti halja,
 Da služim kraljev kralja.“

„Kaj, ti si narod svoj izdal,
 Se nisi kneza Varne bal?
 Morda se s Franki družiš,
 In vragom roda služiš?“

„Vse jedno je Sloven in Frank,
 Moj kralj, knez, ne poznade strank;
 Naródi vsi smo bratje,
 In vsi smo kralju svatje.“

„Od kod prihajaš, Svitozor,
 Premili sin, v očetov dvor?
 Vojak je vsak govoril,
 Da Kadolah te vmoril.“

„O, ni me vmoril, oče moj,
 Oživel v Lahih sin je tvoj;
 Tam bil sem, oče dragi,
 Kot na nebeškem pragi.“

„Še ljubiš dom in njega last,
 Bogove naše, božjo čast?
 Goriš li še za prava,
 Kot oče ukazava?“

„Prišel sem spet, ker ljubim dom,
 Za božjo čast skrbeval bom,
 Učil resnice večne,
 Ki nas storijo srečne.

Kar oče pravi, slušam rad,
 Ker skušenj on imá zaklad;
 Pa, kar nam Bog naznanja,
 Temú naj vsak se klanja!“

„Kar vzela te mi besja moč,
 V srcé je legla meni noč,
 Ti prva moja nada,
 Prošel si bil od grada.

Kaj pač očeta veseli
 In mu zljajšuje stare dni,
 Kdo v svetu naj mu dade,
 Če ne otroci, nade?

Telesa mojega teló,
 Življenja mojega okó,
 Up celega si roda,
 Ni bilo tebe škoda?

Kako naj tožen bi ne bil,
 Kako solzá ne bil bi lil,
 Ko zgubil bil sem sina,
 In kneza domovina?

A pomagale so darí:
 Moj sin je tu, moj sin živí!
 Oj, daj sem srce tvoje
 Na velo srce moje!“

Solzí se Varna, stari knez,
 Solzé si briše sin z očes,
 Zajoče Diva zlata,
 V solzàh objema brata . . .

In dolgo tečejo solzé,
 In dolgo, dolgo vsi molché, —
 Ko proč solzé so vroče,
 Spet pravi sinu oče:

„Glej, Svitozor, moj up in vse:
 To mlado bilo je deklè,
 Vsa sreča bila moja
 Je Diva, sestra tvoja.

In ženina sem njej dobil,
 Čvrst, hraber je, krepak in čil,
 Naš Ljudevit, Panonec,
 Treh let bo kmalu konec.

Sedaj junak se sam bori,
 Zaveznikov mu pravih ni,
 Borí se za bogove,
 Za narod in domove.

Sedaj bo Ljudevit vesel,
Ko tudi ti boš meč prijél,
Saj boja nisi zábil,
In rad za meč boš zgrábil.“

„Prav veselí me, oče moj,
Da Ljudevit zdaj zét je tvoj,
Da bova se združíla,
In skupno bórbo bíla.

On bo boril se na vso moč,
Jaz bom odganjal zmote noč;
On dal bo dneve srečne,
A jaz bom blagre večne.

Pa tudi to ti pripoznáam,
Da nisem, oče ljubi, sam:
Na ptujem sem se ženil,
Z nevésto lépo sklénil.

Zdaj prišel, oče, sem domú,
Da bi nevesto kazal tú:
Premore več od zláta,
Nezmérno je bogáta.“

„Aj, kje ti je nevesta, kje?
Naj oče stari précej zve.
Mar ptujega je rôda?
Je našega li plôda?“

„Ko sem s Furlani se boríl,
Veliko ráno sem dobíl,
In ko smo boj končali,
S seboj so me peljali.

Peljali so me le napréj,
Da prišli doli smo v Oglej,
In k Fortunatu, znadeš,
Peljajo me na Gradež.

Kako je blagi mož vesel
Me ranjenega k sebi vzel!
Kot knez pri njem sem bival,
Vso slobodo užival.

Tam čudeže sem, oče, zrl,
Mož sveti mi je um odprl:
O tisočkrat so srečni,
Ki nauk znajo večni!

Tam čul sem, da en sam je Bog
Nebó ustvaril, zemlje krog,
Da jéden Bog vse vláda
Od vshoda do zapada;

Da on, vesoljstva gospodar,
Na nebu in na zemlji stvar
Nam slednjo je ustvaril,
V kórist jo nam podaril.

Ustvaril angele nebá,
Na zemlji pa človeka dvá,
Iz nju Bog sam odséva:
Adám je bil in Eva;

Da angelov je del grešil,
In milostljiv jim Bog ni bil;
Ko páde človek tudi,
Bog rešit ga se nudi.

Kako čez štiritisóč let
Prišel Odrešenik na svet
Odrešit vse zemljane,
Vse ptujce, vse Slovane.

Da rójen od Device bil,
Kot déte revno se rodil,
Kot mi prav v tej podobi,
Le v grehu ne in zlobi.

Besedo večno je učil,
Besedo s čudeži krepil,
Za nas bil v prah ponižan,
Za ljudstva bil je križan.

Oj, srečen národ, ki pozná
Na križ razpetega Bogá!
Njegovi so nauki
Zdravilo slednji muki.

Še več sem skusil, oče moj:
Bog utrjuje nauk svoj
Sedaj še čudovito
Pred svetom vsem očito.

Kedó ljubiti more bolj,
Kot Bog, ki je ljubezen zgólj?
Ljubezen nas stvaríla,
Ljubezen nas rešíla.

Ni mogel, oče, Svitozor
Dospeti prej v očetov dvor,
Poznáti htél je Krista,
Ki je ljubezen čista.

In zdaj nekdanji vojsk vodnik
Postal sem Kristov svečenik,
Dospél nazaj sem k ródu,
Da ga dobim Gospódu.

Ko, oče, to ti govorim,
Oteti dušo ti želim:
Očetu, sestri svóji,
To želji dve sta móji.“

Poslušá knez, a čudna vest
Spet shujša muko mu, bolest;
Zmajuje zdaj, zdaj kima,
Glasú v odgovor nima. —

„Počakaj!“ vzdihne knez težkó,
Opaža sina, zre srpó —,
A sin pa v eni meri
Mu govori o veri.

„Če srečo kdo, ti sin želi,
A srečo večno Krist delí:
Osoda s Kristom srečna,
Z bogovi zguba večna.“

Zazdihne knez, velí takó:
„Jaz ljubim, sin, te bolj močno,
Kot ljubim bitje ktero,
In ljubim staro vero.“

Poslušá Diva in sedí,
Nakrát se ji spomin vzbudí
Treh jagnjet in pa križa:
Prec bratu se približa.

Očétov vero naj pustím,
Ki že od rojstva v njej živím,
Ki v njej sem se izstáral,
Kaj? da bi jaz se váral —?

In govoré še v pozno noč,
Kar prime kneza besja moč,
In spomni se pradedov —,
Sobratov in sosedov:

Oj, Svitozor, tako ne gré!
Bogovi naši še živé,
In kaka bo osóda,
Če ločim se od róda?“

„Nak, več ne hòdi, Svitozor,
Z enakim glasom v knežji dvor!
Bogove stare ljubi,
Če ne, se mi izgubi!“

Odmev z nebes.

(Psalm 2.)

Zakaj bučí,
Zakaj hrumí
Po zemlji med naródi?
In ljudstva prazne si reči
Umišljajo povsódí?

Vladár izbran
In sém poslan
Na Sijon od Očéta
In za Mesijo vam sém dán,
Da znánim prava svéta.

Le vzbúdi se,
Ne múdi se,
Gospódu v strahu slúži,
Za slavo božjo trudi se,
Radost s trepetom drúži!

Le, kralj in knez,
Raztrgaj vez
In vrzi jarem s sébe,
Ne nosi jarmov več in pez,
Uklepal kdo bi tebe?

Ti sin si moj
Jaz oče tvoj,
Te danes sem poródil,
Le prosi, zemljo vso takój
In ljudstva vsa boš sódil.

Svarjenje čuj
In vse zvršuj!
Gospoda ne razsrdi,
Pravico vedno pospešuj,
Ubeži kazni trdi.

Tako velé
Držav glavé,
Gospod se jim pa smeje;
Gorjé jim, ako ga zjezé,
Da v srdú on prispeje.

In jim kraljuj,
In gospoduj
Jim s palico jekléno.
In če ne slušajo, sesuj
Kot sklédó jih prsténo.

Ko pride v dan,
Gospod strašan
Se v jezi vnemal bode,
Takrat Mesije up bo v bran
Jedíno za naróde.

Kres.

Že mrak leží čez dol, poljé,
Na griče pa ljudje hité:
O bože dobri, Svetovit,
Spet gremo s kresi te častit.
Le neti, pali urno krés,
Polagaj v ogenj suhi lés,
Da grič svetál bo in raván,
In znalo bo se v daljno strán,
Da Svetovita dol bogá
Slaviti in častiti zna.
Ne drži gódec križem rok,
Brž gosli v levo, v desno lok;

Narédi eno nam za plés,
Da se razléga do nebés,
Da zavrtímo se v koló,
Ker Svetovit želi takó;
Da zbére si na tá večér,
Nevesto svojo vsakatér!
In Véles strune brž napnè,
Okrogle gosti jim začnè.
In kot bi mžiknilo okó,
Krog krésa suče se koló.
Naprej na éno, dve in trí,
Nazaj na štiri se vrtí.

In krésa plapoléči žar
 Obsvíta ti za párom par
 Mladenič, déva, in takó
 Vrsti okrog se vse koló.
 Kar krški dol imá lepót
 Kar moštvu, ženstvu je krasót,
 Prinesli h krésu so nocój
 Za kras, lepšávo vse s sebój.
 In tórbo íma slednji mož
 Nocój iz sóbolovih koč;
 Najlépšo pratež si je vzel,
 Od ljube jo je v dar prejel.
 On palit baš ne gre kresóv,
 Ki ni od nog do gláve nów.
 In glej krdelo tu mladénk
 Veselih krških je Slovénk.
 Rudečih lic in svetlih las,
 Čez krilo belo moder pas,
 In biseri krasé jim vrat,
 Iz kit pa bliska lišp se zlat.
 Da, zémlja nima jih rodóv,
 Da taci ímajo sinov,
 In redke matere živé,
 Ki hčére lépše porodé.
 In kot bi gledal na nebó,
 Po zémli je nocój svetló;
 Prav kolikor ima vrhóv,
 Prav toliko gorí kresóv.
 Ves krški dol za ta je hip
 Razjasnjen kot bi sijal ščip.

In kot jesen, trgatve dan,
 Takó gre spev čez hrib in plan,
 Častitih dedov slavni spev,
 In ták-le spévu je odmev:

Daj nam bože dobro leto,
 Daj nam bože plodno leto,
 Daj nam bože solnce tóplo,
 Daj nam bože rose z néba,
 Daj nam bože polno polje,
 In pšenice v polju zlate,
 In pogače in kolače.
 Daj nam bože v trtji grozdja,
 In iz grozdja sladko vince.
 Daj mi bože drugo zbrati,
 V koč svojo jo peljati,
 Da mi bode vladarica
 Pri ognjišču in vretenu.
 Daj mi bože drugarico,
 Daj nam bože! Daj nam dobro leto!

Ugaša že za kresom kres,
 Pogórel je zneseni les.
 Odložil gódec gósli, lok,
 Piskáč piščal je správil z rok.
 Ustavil ples, obmolknil glas,
 In vsak hiteva v svojo vas.
 A še nekdo popeva zdaj,
 Tam, kjer je Svetovita gaj.
 Kakó ljubkó, kakó miló
 Ta spev udarja na uhó:

Hvalnica.

Slavíte Gospóda
 Vse božje stvarí,
 Od roda do róda
 Naj čast mu doní.

Gospóda slavíte
 Deževje, rosé,
 Gospóda častíte
 Duhovne vrsté.

Gospódu daj védno
 Slavljenja izrek,
 Vsa zemlja ga vrédno
 Zvikšévaj na vek.

Živáli, zveríne,
 Kar lazi okrog,
 Naródoz družíne;
 Gospód je vaš Bog.

Vi rajski duhóvi,
 Ti sinje nebó,
 Vsi nebni svetóvi
 Hvalíte glasno.

Gospóda vročina
 In ogenj in pár,
 In mraz in zmrzlína
 Hvalíte vsikdár.

Le dajte hvalíti
 Ga griči, goré,
 Kar more priklíti
 Iz grude zemljé.

O Izrael srečni,
 Izvóljeni ród,
 Le kliči: Bog večni,
 Češčen si Gospód.

Le hváli vsa vóda
 Na nébu Bogá,
 Le hváli Gospóda
 Vsa sila svetá.

Gospódu snegóvi
 In toča daj čast,
 Proslavljajte dnóvi,
 Noči mu oblást.

Studenec v podgórji
 Le hváli Boga,
 In v rékah in mórji
 Naj vál ga spozná.

Duhovniki božji,
 Služabniki ví,
 Vaš glas naj v okrožji
 Čast bóžjo doní.

In lúna ti bléda,
 Ti solnce gorkó,
 In zvézdic ga čéda
 Proslavljaj močno.

Gospóda slavíta
 Svetlóba in mrák,
 Gospóda častíta
 Vihár in oblák.

Kar v vódah se gíblje,
 Bogá naj častí,
 Kar v zraku se zíblje,
 Bogá naj slaví,

Svetnik naj, pravični
 Vsak slavo mu pój,
 In v hváli resnični
 Ponižni mu stój.

Bogá Ananíja,
 Zvikšuj Mizael,
 In čast Azarija
 Mu z váma bo pel.

Očetu, Besedi
 In Dúhu moči
 Na véke po rédi
 Naj čast jim doní.

V trojici jedini
 Proslavljen si Bog,
 V višavah, v nižini,
 Po zemlji okrog!

(Dalje.)

Najmlajši mojster.

(Povest iz leta 1608. — Spisal Velimir.)

I.

Na levem bregu Ljubljance blizo Črevljarskega mosta je čepela hiša Matije Žlebnika, črevljarskega mojstra. Bila je zidana, krita pa z deskami. Več malih oken je gledalo onstran vode, in lesen hodnik je oklepал hišno nadstropje.

Na hodniku je slonel mlad mož, zavrt v višnjevkast plašč. Nepremično je zrl tje na Stari trg črez vodo, ki je leno premikala svoje umazane valove dalje proti mostu. Živahna govorica in gibanje ljudij se je čulo tam od Črevljarskega mosta, kjer so stale barake mesarjev in drugih prodajalcev.

Bilo je dopoldne, prve dni meseca prosinca l. 1608.

Mladi mož se ni menil za vršanje na mostu. Njegovo oko je zrlo neprestano onstran Ljubljance na leseni pomol, ki je tičal na zidani hiši kakor lastavičje gnezdo. Gladko obriti njegov obraz je bil podolgovat, kosti nad lici so bile upognjene precēj globoko, da so ognjene oči kipele tem vidneje na dan, in obrvi so se stikale nad orlovim nosom. Zgornji obraz so blažila mala usta z raztegnjenimi ustnicami, kažoča človeka premetene, a mirne nravi. Izpod širokokrajatega klobuka pa so lezli na čelo plavkasti kodri, kateri so segali nad tilnikom za plaščev ovratnik.

Obilo snega je bilo tisto zimo, toliko, da so ljudje na kmetih morali lezti skozi okna iz hiše, kakor pravi kronist. Zato je bilo tiste dni tudi v Ljubljani le malo prometa, in le glavne ulice so bile nekam živahne. Sneg voziti v Ljubljano in z lopatami odkidavati pa se takrat mestnim očetom ni zdelo potrebno, in prepustili so ta posel rajši širokim podplatom meščanov in dobri volji solnca, ki je počasi raztajalo snežno odejo.

Solnčni žarki so bili predrli bele oblake tistega dopoldne in tudi našega znanca je bila solnčna toplota privabila izpod strehe. Še vedno sloni na hodniku. Zebsti ga je jelo v noge, da se začne pogostoma prestopati. A njegov pogled še vedno tiči na lesenem pomolu.

Kar se pokaže na njem ženska podoba. Bila je visoke rasti, močnega života in bledega obličja. Sivkast plašč je zakrival njeno telo, črni lasje so se usipali po čelu in hrbtu, kakor bi vsak nosil v sebi iskro življenja. Izpod gostih trepalnic je žarelo dvoje temnih očij, ki so se lesketale kakor dva draga kamena in odbijale

bledico njene mlade polti. Razburjenost se ji je razodevala na obrazu.

Bila je hišna gospodinja Suzana Tramterica, pekarska vdova.

Naš mož na hodniku se skloni v tem hipu po koncu, desnico potegne izpod plašča in jo stegne z odprtim periščem daleč tje proti ženski. Ustnice se mu raztegnejo še bolj in oči zaiskré v prijetnem pogledu.

Vdova se skloni daleč tje čez pomol in skrivnostno povpraša: „Kdaj?“

Moški onstran Ljubljance se ozre plašno krog sebe ter odgovori glasneje: „O mraku na mostu.“

Ženska podoba prikima s celim životom ter izgine s pomola.

Naš vasovalec pa še sloni na lesenem hodniku, dokler mu nekdo ne potrka na ramo. Prestrašen se zgane, ozre in pred seboj zagleda mladega duhovnika, ki ga smejoč se pozdravi. Takoj mu začne srce mirneje bít in, razveselivši se duhovnikovega obiska, odzdravi mu pri srčno, podajajoč mu roko:

„Ave, reverende amice! Kaj pa je tebe prineslo danes pod mojo streho? Morda si iztaknil kakega luteranca v moji hiši?“

„Nequaquam, mojster Matija! Zakaj vem, da ti luteranca ne trpiš pod svojo streho; toda luteranke bi se ne branil.“

Prišlec, ki je mojstra Matijo tako zbodel z zadnjim stavkom, bil je škofov kapelan Peter Otava. Šele spomladi je bil pel novo mašo, a radi njegovih zmožnostij in vzglednega vedenja ga je bil škof Tomaž Hren izvolil takoj za svojega hišnega kapelana. Peter Otava in mojster Matija pa sta bila bratranca in vrh tega stara prijatelja.

Mojster je zardel kakor mak v rži. Težko bi bil ukrotil svojo močno pest, da ni bil Otava njegov sorodnik, prijatelj in še duhovnik po vrhu. Tako pa se hipoma premaga in počasi odgovori:

„Res je, gospod Peter, kar si rekel in videl. Toda poprej pošljem luteranko k tebi v šolo, da jo izpreobrneš.“

„Pojdi, pojdi v izbo, saj se že ves treseš mraza in —“.

„I no: ljubezni, misliš reči“, pridene hitro mojster, in oba izgineta s hodnika.

V zgornjici mojstra Matije je bilo prijazno stanovališče. Velika bela javorjeva miza je stala v kotu, okrog sten so slonele dolge klopi, pri zeleni peči je sameval širok posteljnak in v

zidu pod oknico je bila vzdana velika omara. Lesene stene zgornjega nadstropja so bile znotraj pobeljene, in obilo podob je viselo na njih. Na stropu je golobček razpenjal peruti, znamenje sv. Duha, in v kotu je stal kip patrona črevljarske zadruga.

Mladi duhovnik z mehko kožico in bledim obrazom sede na lesen, lepo zrezljan stolček, mojster Matija pa se pomakne za mizo na dolgo klop.

„Ali si že slišal najnovejšo novico o Tramterici?“ izpregovori pozorno Peter Otava ter upre svoje drobne oči v sorodnika.

Ta molči in zre v mizo, z nohtom brskajoč po njej.

„Najbrže ne, ker tako po domače vasuješ čez vodo z vdovo. Vedi ali pa ne vedi“, nadaljuje škofov kapelan, „povem ti jaz. Sinoči je prala Tramtericina dekla Špelica tam na Ljubljani, in sinček Matijec je spuščal ne daleč od nje snežene kepe v vodo. Kar prileti vdova iz hiše — saj poznaš njeno vročo kri. Kakor bi jo bil sam satan obsedel, zaleti se v deklo in da ji ta ni ušla iz roke, potopila bi jo bila. Tako jo je posmuknilo, ker je dekla pustila otroka samega ob vodi. Ko pa se nad deklo ni mogla znositi, zagradi v tisti jezi svojega sinka in trešči — ga v vodo. Ubogi otrok!“

„V vodo?“ pristavi vprašaje mojster, sklonivši se po koncu. A že je videl, da je duhovnik prikimal. Na mizo nasloni glavo in srce mu zatriplje močneje.

„Dasi Ljubljana ne dela ledú, vendar so bile tam ob kraju večje ledene plasti, in Matijec — jedinec je izginil pod njimi. Dekla je gledala z mosta ta prizor in nato hitela naravnost v škofijo, kjer je povedala — ne vem, zakaj — v kanceliji ves ta dogodek“, konča Peter Otava.

Mojster dvigne svojo glavo in razburjeno popraša:

„Ali mestni sodnik že vé to hudobijo?“

„Ne ve še. Ako ni Tramterica sama že kaj izdala, vé o tem samo dekla Špelica in gospod kancelar. Dekla je za sedaj priprta v škofiji.“

„Kaj mislite storiti?“

„Kaj? Hm, ravno zato sem te obiskal. Otrokova duša je že v nebesih, telesce njegovo pa so najbrže že načele ribe. Toda Tramterica — kaj bo ž njo? Da bi vsaj slekla luteransko kožo! — — — Ali veš, kaj mi je po poti šinilo v glavo? Kakor veš, mestni očetje radi mnogo pregledajo, ako kak hudodelec poprej opravi cerkveno pokoro, predno ga oni dobé v roke. Kaj, ko bi se ti potrudil do Suzane, pripravil jo do tega, da se odpové krivi veri in opravi cerkveno pokoro? Kot katoličanka in spokornica bi potem stopila pred mestne očete in stvar bi se opravila mnogo mileje, kakor sicer.“

Mojstru Matiji se obraz razjasni. Skloni se po koncu in potiplje svojega dobrega prijatelja po rami, rekoč:

„Modra glavica si, carissime Petre! Nisi zastonj škofova desnica. No, pa tudi dobro srce imaš. Hvala ti za to! Iz srca rad prevzamem ta posel, da rešimo izgubljeno ovčico. In če mi bo sreča ugodna, če se Suzana pokatoličani, ali smeja potem oba pričakovati cerkvenega blagoslova!“

Peter Otava se pikro nasmeje, potrjuje:

„Za višnjevo štolo pride bela na vrsto. Toda brez višnjeve tudi bele ne bo.“

„Proficiat! Mati dobrega sveta podpiraj moje delo, da srečno zvršim dano mi nalogo! Upam, da privêdem nazaj katoliški cerkvi zapeljano ovčico.“

„Sebi pa zaželeno družico“, poseže vmes duhovnik, smejoč se.

„Deset debelih sveč najčistejše voščevine bom daroval šenklaški cerkvi in deset beneških cekinov svetlemu škofu Tomažu za zatiranje luteranske vere, ako se mi vse posreči. Tu je moja roka, amice!“

„Dominus tecum!“ odvrne duhovnik ter odide.

Matija Žlebnik je bil najmlajši mojster črevljarske zadruga. Izučil se je bil rokodelstva pri „očetu“ zadružnem, pri prvem mojstru Adamu Weissu. Pred 16 leti je bil prišel iz Šiške in vstopil pri Weissu kot črevljarski učenec. Nato ga je mikalo, da bi hodil v šolo, in res je prebíl s težavo par let v latinskih šolah, a potem se zopet prijel črevljarstva. Štiri leta je delal pri Weissu, dve leti je potoval, in v šestih letih je postal pomočnik. Pred letom je prosil za sprejem v mojstersko zadrugo. Toda za to je bilo treba od magistrata meščanske pravice in od črevljarske zadruga privoljenja. Mestni zbor je zahteval od Žlebnika, da si kupi hišo ali novo sezida, ako hoče postati ljubljanski meščan. Matija je to tudi izpolnil, kupivši od nekega izseljenca hišo za tisoč goldinarjev, katere si je prihranil. Dalje je mestni zbor zahteval, da se Žlebnik oženi, ako hoče zadobiti meščansko pravico. Tudi tej zahtevi je Matija izkusil ugoditi. Črevljarska zadruga pa je vrhu tega zahtevala vsled svojih pravil, potem, ko je Žlebnik že plačal vse navadne pojedine in izgotovil „mojstersko delo“, da si mora izbrati nevesto v zadrugi sami, torej hčer kakega črevljarskega mojstra. Tudi to je kandidat za mojstersko zadrugo zvršil, poročivši se z Antonijo, starejšo hčerjo svojega mojstra. Tako je Matija Žlebnik postal ljubljanski meščan in najmlajši mojster črevljarske zadruga, ki je o sv. Matiji izpolnil devetindvajset let.

Najmlajši mojster je bil pravi sluga svoji zadrugi. Kar so si poželeli mogočni in občut-

ljivi mojstri, vse je moral oskrbeti najmlajši mojsterček. Klicali so ga, kadar se je kateremu zljubilo. Najhujše je združni predsednik kazal svojo oblast do najmlajšega združana. Ukazal mu je, kar more ukazati gospod svojemu slugi, in pošiljal ga je, kamor se mu je zdelo. Če je zadruga imela sejo, vabil je najmlajši mojster osebno združane. Če je prišel ptuj pomočnik v mesto, moral je ponj na rokodelsko ostajo in voditi ga okrog vseh mojstrov. Če je kak združan umrl, veleval je k pogrebu, hodil k „očetu“ po mrtvaški združni prti in oskrboval vse potrebne stvari za pogreb. Če so si mojstri privoščili po svojih sejah kupico sladkega vinca, moral je najmlajši mojster ponj v gostilne in nositi na mizo. Zato si pač lahko mislimo, kako željno je vsak najzadnje sprejeti mojster pričakoval praznika sv. Rešnjega Telesa, ko so se sprejemali novi mojstri v zadrugo.

Naš Matija Žlebnik je bil torej tisto leto najmlajši mojster.

Toda slastij zakonskega stanú ni dolgo užival. Žena Antonija mu je umrla čez nekaj mesecev na sušici. Bil je torej mlad vdovec. Sreča je bila zanj, da je imel brata Gregorja, ki se je pri njem učil in bil nekaj mlajši od njega. Ta mu je pri rokodelstvu dosti zalegel, dasi sta si bila vedno v laséh. Gregor bi bil namreč rad že postal samostojen, toda brat ga ni hotel potrditi za pomočnika.

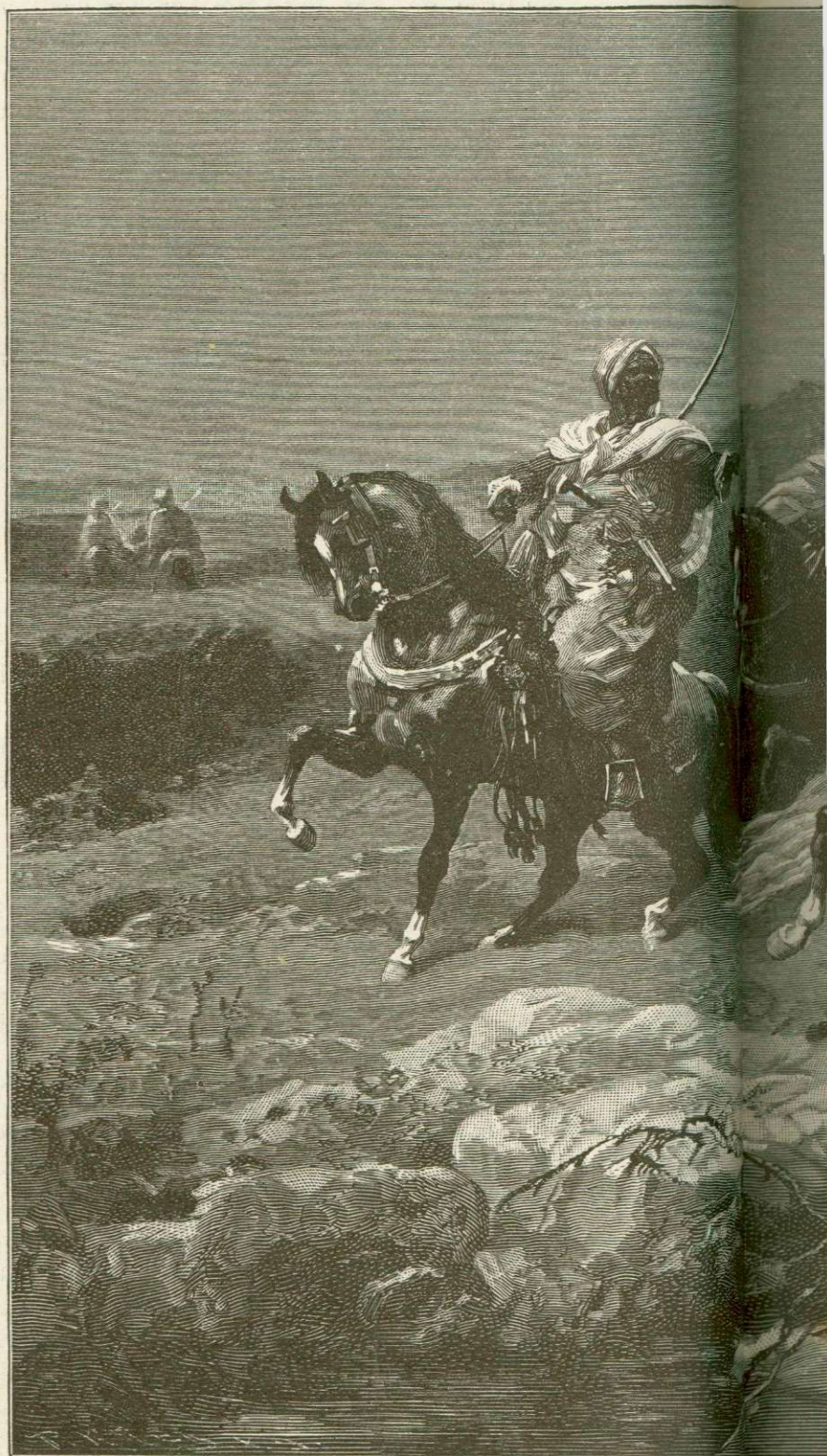
Po smrti svoje žene bi si bil Žlebnik moral poiskati drugo tovarišico. Po pravilih črevljarske zadruge bi se bil moral ženiti pri črevljarskih devicah in po nasvetu mojstrov vzeti v zakon sestro rajne žene, mlajšo Ano. Toda Žlebniku se je prav malo mudilo za ženitev. Ana je bila sicer trdnjega zdravja kakor njena sestra, čednejšega obraza, toda bila je grbasta. Zato pa najmlajši mojster ni kaj rad slišal o grbasti nevesti in gluh je bil za svarila črevljarske zadruge. Mojstri so mu sicer hvalili Ano kot dobro gospodinjo, toda Matija si je mislil le svojo. Slutil je, da se mu ne obeta nič dobrega, ako ni poslušen mojsterski zadrugi. Marsikdo ga je pomiloval, ker mu je tako malo na žlahti pri „očetu“ črevljarske zadruge. Celó nehvaležnost so mu očitali, češ, da se ima le mojstru Weissu zahvaliti za to, kar je.

Toda Žlebnik je molčal, opravljal potrpežljivo svoj posel in čakal boljše bodočnosti.

Bil je pa podjeten mož, jako marljiv in bistre glave. Zato je bil sprejet še tako mlad v mojstersko zadrugo, in združani so se trdno zanašali nanj. Zlasti oče Adam Weiss ga je ljubil kakor svojega sina, in ker je bil ob njem mestni notranji svetovalec — katerih je bilo le dvanajst — priučil se je Žlebnik pri

njem še marsikaj drugega, kakor delati črevlje. Prijatelj Peter Otava pa mu je vcepil tudi ljubezen do materinega jezika, kar je bilo takrat že kaj posebnega. Celó nekaj latinskega in laškega je znal lomiti, česar se je bil naučil deloma v šoli, deloma po svetu. Zato ni čuda, da so ga pri zadnji volitvi o sv. Jakopu izvolili za vnanjega svetovalca, kakoršnih je bilo štiriindvajset v celém mestu — za mladega moža ne navadno odlikovanje!

Sedaj pa se je jela mahoma krhati njegova upapolna bodočnost. Oh, tako nagajivo se obrača človeška sreča kakor mlinsko kolo na vodi! Pred

pol letom je bil še tako češčen, sedaj pa se naglo zbirajo nad njegovo glavo pogubni oblaki. In vse to zaradi — ženske! Že je mislil, da mu je sreča priklenjena na njegovo hišo, toda vlomila je vanjo koščena žena in odnesla mlado življenje hišne gospodinje. Mojstri so ga jeli pikati, tast se je držal napeto, ljudje so se mu posmehovali, le na lesenem pomolu onkraj vode se mu je še smehljala sreča opoteča. Z včerajšnjim dnem pa naj je tudi ta odplula doli po Ljubljani?

Tako nekako je premišljal osameli najmlajši mojster po odhodu svojega prijatelja.

II.

Že je bil dober mrak. Ulice so se izpraznile, in celó na živahnem Črevljarskem mostu je bilo tiho. Barake mesarske so bile zaprte in tu pa tam se je še prikazal kak ponočevalec, zavrt v gorko obleko. Samo tam od Tranče niso prenehali zamolkli glasovi stokajočih jetnikov. Nekako neprijetno je to javkanje zbadlo mlado vdovo Tramterico, ki je hitela izpod obokane Tranče na Črevljarski most. Najbrže si je domislila, da utegne tudi ona zaradi detomora tu gori med hudodelci poiskati si novega stanovanja.

Sejh ide na boj. (Slikal Ad. Schreyer.)

Zavita je bila v plašč, da se ji je videl komaj nos in oči, in pazljivo se je ozirala okrog sebe. Dvakrat je korakala po mostu gori in doli in nestrpno pričakovala nekoga. Kar začuje moški glas za hrbtom: „Suzana!“ Obrne se hitro in podá roko mojstru Matiji. Toda v obraz se mu ni upala pogledati.

„Roka se ti trese, dušica zlata, kaj ti je?“ popraša jo hitro mladi mojster.

„Oh, beživa hitro od tod! Že je govoril moj oče z Luko Košico, in brez skrbi sva v njegovi hiši“, odvrne vdova s tresočim se glasom.

„In glas se ti trese? Povej mi, kaj imaš na srcu in kaj nama hoče tvoj oče? Morda ti vest kaj očita?“

„Hôdi za mano!“ odgovori vdova z ukazujočim glasom, in hitro stopita po ozki sneženi stezi drug za drugim čez most v židovske ulice. Od tod kreneta po stezi do vicedomskih vrat, ki so bila ozka, a višja kakor vsa druga poslopja. Zato so bile ulice jako temne ter prav pripravne za ponočne vasovalce. Marmornati stebri so se bliščali v nočni tmuni, in svetilka vratarjeva je metala medle žarke po ulicah.

Tam pri vicedomskem stolpu se naša dva znanca ustavita. V stolpu sta bili dve ječi: jedna pri tleh pod stanovanjem vratarjevim, druga pa v prvem nadstropju za poštene meščane, ki so se pregrešili v malih rečeh. Nekako strašno je bilo v tem delu mesta, zlasti po noči. Zato ni nihče rad hodil semkaj, ako ni moral. Le nočni čuvaji so hodili trobit vratarju nočne ure na uho.

Nista dolgo čakala. Železna vrata v stolpu zahrešče, in pokaže se na pragu vratar Luka Košica.

„Le brž noter!“ zakliče z nizkim glasom prišlecema. Žlebnik in Tramterica stopita hitro po stopnicah, in vratar zapre duri za njima.

Vratarjeva soba je bila nizka in okrogla kakor stolp. Zamazane klopi so se tiščale zamazanih sten, in lojeva sveča na okrogli mizi je svetila po temnem prostoru z majhnimi okni in železnimi križi. Izpod črvivih podnic je pogledala kaka miška, in v kotu na leseni polici je godla črnkasta mačka. Nad stropom se je čulo premikanje človeških stopinj, in izpod tal so odmevali žalostni glasovi trpečih jetnikov.

Vratar je ostal na kamenitih stopnicah in godrnjaje gledal svetle stebre vicedomskih vrat.

Tramterica pa je v sobi začela govoriti z glasom, ki je kazal prestrašenost, obupnost in razburjenost:

„Preljubi moj angel v človeški postavi! Jaz sem hudodelka, ubijalka, detomorka. Bog se je maščeval nad menoj, ker sem preganjala njegovo cerkev na zemlji ter se dala za nos voditi tistemu luteranskemu predikantu. Proklet bodi, kjer je, in prokleta bodi njegova priliz-

njena beseda! Ta mi je iztrgal iz srca spoštovanje do vsake postavne oblasti, ta mi je trgal iz nedrij cvetje nedolžnosti in ta mi je obesil na hrbet tega Tramterja, ki pač ni zaslužil moje ljubezni. Toda pokoj njegovi duši, moj mož je bil!“

„Ne vznemirjaj se preveč, ljuba moja Suzanka“, pogovarja jo ravnodušni mojster. „Saj veš, da ima dan oči, noč pa ušesa. Povej vendar, kako hudodelstvo tiči v tvojih ročicah?“

„Ne boj se, dragi moj! Zima je, ljudij ni na ulici, in kar pride glasov od tod, ima jih vsak le za obupne glasove zaprtih jetnikov tam doli pod zemljo. Tudi mene povedó semkaj, ako ne celó na odurno in smrdečo Trančo. O moj Bog, kaj bo z mano?“

„Ne obupuj in povej hitro! Čas je drag. Imam ti še toliko povedati. Ali ne veš, kako sva hodila nekdanj zaupno molit k oltarčku Materje Božje v sv. Jakopa cerkvi, in očetje jezuitje so nama devali drobne svetinjice na vrat?“

„Oh, Matija, moj stari znanec, takrat in sedaj? Kaka razlika! O, Marijo bi še prosila, Marijo za pomoč, toda ne morem. Luteranka sem in moje vere ljudje ne poznajo Device Marije. Tisti predikant mi je raztrgal podobo Marijino raz vrat in mi dejal: „Saj si ti Marija, dete moje! Naš slikar Antonio Gericci bi ne mogel narisati lepše Madone!“

„Ne proklinjaj in ne onečeščaj božje Porodnice, Suzana! Ako si taka, kaka sreča naj naju čaka v zakonu?“ odgovori Žlebnik precěj rezko in stopi par korakov od nje.

„Torej poslušaj, Matija! Sinoči je moja dekla Špela prala na Ljubljani. Moj sinček se je igral ne daleč od nje. Saj poznaš mojo togoto. Ako se ne zvrši tako, kakor hočem, gorje! Dejala sem, da mi Špela nima nikdar več otroka jemati k vodi. Toda slušala ni mene, gospodinje. To me je pograbilo tako, da sem jo hotela v tistem hipu pahniti v vodo.“

„Tiše, Suzana! Košica je stric tvoje dekle. Ako te sliši, ne bo dobro zate“, posvari mojster vročekrvno meščanko.

„Tedaj mi je ušla Špela. Moj sinko, čuj, Matijče, moj sinko zleti za deklo in kliče: „Špelica, strah me hoče!“ Torej mati mu je bila strah! Ta beseda me je zbodla tako, da sem zagrabila Matijčka, svojega sina, in ga treščila v vodo. Oh, jaz nesrečnica!“

„In nisi ga rešila?“

„Predno sem se nekoliko unesla, že je triletno dete izginilo pod ledeno skorjo.“

„Grozovito to! In niso te še prijeli?“

„Reši me, varih moj, reši me! Košico je podkupil moj oče, da molči in da ne naznani mestnemu slugi, dokler ne najdem varnega zatišja. Špelica je namreč vprašala strica Košico, kaj hoče storiti, in ta ji je ukazal, da gre

v škofijo. Košica pa je naznanil mojemu očetu, in pomenila sta se, da hoče Košica oko zatisniti. Jaz sem se dogovorila s trgovko Ehrbarico, da se nastanim pri njej, kjer me ne bo našla tako hitro mestna gosposka.“

„Oh, tako je? Nesrečna žena! In kaj potlej? Ali meniš res ulti posvetni pravici? Ne pojde!“

„Pomagaj mi, zlati, dobri moj vrstniče!“ Ob teh besedah pade vdova na kolena in se oklene Žlebnikovih.

Solza sočutja zalesketa na njegovih očéh. Toda premaga se in resno odgovori:

„Kot luteranka, kateri ni treba izpovedavati se, mogla bi že kaj takega storiti. Toda za greh treba pokore, ne pozabi tega!“

„Oh, torej tudi ti, moj Matijče, žensev mojega sinka!“

„Vstani, nesrečna ženska, in poslušaj me! Vem, kako bi bilo najbolje za tvojo dušo in tvoje telo. To pač spoznaš, da midva ne moreva skupaj voziti, dokler nosiš pečat hudodelstva na svojih rokah. Toda upanje je, da si pomagaš, in svetujem ti: Operi se, Suzana! Pojdi v škofijo, predno pride mestni birič pote, da te odvêde na Trančo kot hudodelko v zapor. Oglesi se pri škofovem kapelanu Petru Otavi. Moj prijatelj in sorodnik je. Ta ti bo vse povedal in pojasnil, kar ti treba vedeti. Zglesiš se potem pri svetlem škofu, in če se slovesno odpoveš luteranski veri ter opraviš cerkveno pokoro, verjemi mi, da ti bo sodba milostna, in jaz zastavim vse svoje moči, da bo večina mestnih očetov za tvoje oproščenje.“

„Jaz odpovedala luteranski veri?! Kaj porekó ljudje? Kaj poreče superintendent? Oh, ne morem!“

„Ne moreš? Kaj govoriš! Druge poti ni, Suzanka! Le tako je mogoče, da se kdaj vzameva. Jaz se štejem med poštene mojstre in pošteno hočem imeti tudi svojo ženo. Za ljudi se ne méni preveč, skrbi za svojo dušo! Saj si doslej lahko videla, da pri luteranih ni prave krščanske vere, ampak je le popačena. Kaj te torej zadržuje? Pametna bodi! Ali misliš, da se vsi katoličani motimo, vi pa imate resnico? Oh, môli! Vidiš, kam si prišla, ker si tako lahkomisljena! Ali si pozabila Mater Božjo?“

„O Božja Porodnica! Ti si mi privêla angela v človeški podobi, da me potegne iz propada, v kateri sem zabredla. Sprejmi me grešnico, ki sem tolikokrat proklinjala tvoje sveto ime! Odpusti mi, in srečna bom zopet, srečna kakor nekdanj, ko si mi bila Ti moja milostiva obramba. Popraviti, poravnati hočem vse, kar sem zagrešila. Ta tukaj-le mi je priča, da je moja beseda resnična, in proklet bodi, kdor me bo hotel zopet zapeljati v krivo vero! Z menoj pa se zgôdi, kakor je božja volja.“

„Kakor je volja božja!“ potrdi mojster prisego skesane ženske, ki je klečala na tleh, obrnjena proti podobi Matere Božje na steni. Dvigne jo in ljubeznivo-skrbno pristavi:

„Pojdiva, draga Suzanka! Bojim se, da naju kdo ne zasleduje.“

„Ne boj se, mili moj: jutri storim vse po tvoji besedi.“

Vratar Košica se je jezno prestopal na kamenitih stopnicah, ker ga je zeblo v noge. Ko pa naposled zaškripljejo vrata, stopi brzo na prag in zašepeče izstopivšima:

„Le hitro stopajta! Nočni čuvaji se bodo kmalu oglašali, in žalostna vama noč, ako vaju zaloté brez svetilk ob tem času po mestu hodeča.“

„Nič ne skrbi, Lukež! Môlči pa kakor zid! Ne bo ti žal! Pa saj to znaš ti!“ pohvali ga mojster in izgine s svojo spremljevalko po temnih ulicah.

Mojster Matija je odhitel domov, mojsterica Tramterica pa zavije izpod Tranče po velikem trgu proti frančiškanskim vratam, kjer je imel nedaleč trgovec Adam Ehrbar svojo hišo.

Vratar Košica pa je deval v nekaj peči podobnega drobne skleške in si grel zmrzle roke. Godrnjal je sam sebi, toda ne preveč, kakor je imel navado, zakaj lepi zaslužki so se mu napovedovali. Ni sicer mnogo potreboval za svojo družino, ker je sploh ni imel, toda potreboval je mnogo njegov razvajeni želodček, in v mlajših letih tudi razuzdano življenje. Jezik mu je tekel, kakor bi rezal, toda mazati ga je moral. Zjutraj pa za rana, in kadar je pričakoval obiskov, spravil nisi iz njega niti celega stavka. Sicer je popival Košica, kakor je mogel; denarjev se ni branil. Zvit je bil kakor ovnov rog. Njegove hrabrosti nam zgodovina ne poudarja, zakaj l. 1599. je hudo tekel pri nekem ponočnem poboju pred jezuitovskim kolegijem ter zapustil v najhujših škripcih svojega tovariša Gregorja Grabnarja, ki je bil tudi nočni čuvaj, kakor je še sedaj. Na srečo je Grabnarjev sin pritekel na pomoč ter rešil očeta. Pri preiskavi pa je Košica drugi dan izrekel, da ga je napadlo trideset luteranov, ki so nalašč prepevali zbadljive in žaljive pesmi pred kolegijem. In tako je seveda moral bežati. Domišljijo njegovo hvali zgodovinar, toda o hrabrosti svoji celó Košica sam ni rad slišal. Ker Košica ni dobival pohvalnih pisem od magistrata, dejal je mestni župan na novega leta dan, da Lukež Košica odslej ne bo več nosil ponoči sulice in meča po mestu, pač pa mu ponudijo izpraznjeno službo vratarja pri vicedomskih vratih. Lukež Košica je sprejel z veseljem novo službo, ki mu je nesla 14 krajcarjev na teden, prosto stanovanje in drva za kurjavo iz mestnega loga.

„Vicedomski vratar“, kakor se je sam nazival, stopi kmalu zopet iz svoje sobe na majhni železni hodnik, kjer je svetila brleča svetilka in kjer je pričakoval ponočnih čuvajev, ki so se kaj radi oglašali v temnih židovskih ulicah. Posebno Gregor Grabnar, ki Lukeža ni mogel pozabiti, odkar ga je tako pustil na cedilu pred jezuitovskim kolegijem, ponagajal je rad in nobenkrat ni pozabil glasno zakričati pred vrati ure, ob kateri je prikobacal pred vicedomski stolp. Ako se ni Košica oglasil, naznanil ga je takoj mestnemu sodniku.

Tudi tisti večer je prilomastil Gregor Grabnar ob deveti uri pred vicedomska vrata. Počasi je prestavljal dolgo sulico v sneg in s hreščavim glasom je zapel:

Ura je deveta
Tega nov'ga leta;
Naša zala Meta
Potrebuje zeta.

„Ali meni ponujaš Meto?“ oglosi se mu Lukež Košica, prežvekajoč ravnokar odgrizeni kos Lichtenbergove „trente“.

„No, moj stari prijatelj in hrabri možicelj Košica bolj ljubi pekarjeve trente in Vodopivčevo medico, kakor mlade ženske.“

„Kajpada! Ti lahko norce briješ, ker se ti pametni ljudje ne dadó striči. Lahko ponoči kolovratiš po ulicah, ker ti tvoja starica vse stori; kot žitomercu pa se ti ne godi ravno preslabo, ker jemlješ kmetom merice, kakoršnih dober kristijan ne bi jemal. Ako bi te kdo popisal, kakšen pravičnež si, dobil bi te v roke mestni župan Janez Sonce, čez katerega rad zabavljaš, kadar te ne sliši.“

„Kaj se bova prepirala, Lukež, saj veš, kako je! Vsak ima svoje slabosti“, začne volneje nočni čuvaj, spoznavši, da z ostrim nastopom ne pride do svojega namena.

„No, potlej se pa ne usti, kakor bi bil cel svetnik, in stopi bliže, da ti dam požirek pijače, katera ti prežene vso jezico, kolikor ti je še ni ohladila zima.“

Nočni čuvaj sprejme slastno Lukeževo ponudbo ter potegne močno iz podolgovate sklenice, zavite v slamo.

„A—a—a! Ta pa, ta! Kje si pa iztaknil tega vrtavsa? Ti ga je že Špelica prinesla za novo leto!“

„Eh, Špelica je Špelica! Stric sem njen, toda prinese mi le rajši kaj za ušesa, kakor za usta. Na, prigrizni, da ti črev ne obrne!“

„Tak kruh pa peče le mojster Boštjan!“

„Lichtenberga misliš? E, možák je on, vsaj zame, toda žal, da ni izpekel tako dobre hčere, kakor peče kruh.“

„Kako to meniš? Saj je čvrsta in čedna babnica ta Tramterica. Res, da jo je luteranski črednik ujel v svojo mrežo, a ni ji zameriti. Mlada je še in laška kri se pretaka po njenih žilah. Kadar bo tolike pameti, kakor je imava midva, ne bo jo več mikalo hoditi za tistimi pojedježi in širokoustneži luteranske vere. Dobrega moža ji je treba, in vse se poravna.“

„Ti ne veš novice, ljubi moj kume? Torej ne veš, kaj se je pripetilo pri Tramterici?“

„Jaz? ničesar ne vem“, odgovori čuvaj, delajoč se nevednega, dasi je kazal svojo nenavadno prijaznost iz namena, da bi kaj zvedel od Lukeža.

„Saj si tudi sinoči ti čuval, ali ne?“

„Sem, ker sem nadomeščal očeta črevljarske zadruge, Adama Weissa.“

„No, lepa reč to! Upal sem slišati od tebe, da je Tramterica že na Tranči, ker je semkaj pod mojo oblast niso privêli. Tako pa slišim, da se ti o tem hudodelstvu niti ne sanja.“

„Pa zakaj nisi naznanil, ako kaj veš?“

„Jaz? Ravnokar sem zvedel, in ko bi bil sedajle šel na rotovž naznanit, bil bi pa ti mene spravil na potapljačo in na sramotilni steber ali kamor si že bodi, ker si tako siten.“

„Torej kakšno hudodelstvo je tu?“

„Otroka je utopila.“

„O tri sto žalostnih devic! Kaj pa sedaj? In jaz nič vedel? Brž, brž! Jaz moram oditi.“

„Kaj boš ti? Po Sovo pojdi, on je za to, da spravlja take ljudi v ječo.“

„Kaj, mestni sluga Sova? Ali ne veš, da ga je sinoči ubodel neki študent z nožem in zdaj leži bolan doma, študent pa na rotovžu premišljuje svojo vročerkvnost? Oh, ravno meni je usojena ta posebna naloga, da uklenem meščanko Tramterico, pekarsko vdovo, hčer mogočnega Lichtenberga. Kaj se hoče? Pred gosposko smo vsi jednaki.“

„Poišči še koga, sam ne hodi v nevarnost! Vdovin pomočnik Mihael Deutsch je precëj hrusta, in Tramteričina kri je laška. Zapomni si to!“

„Nocoj pa bo nekaj! Lahko noč!“

In Gregor Grabnar odide, vesel, da je zvedel za gotovo, kar je bil slišal nekako od daleč pri ljudéh. Vrtar pa se je tudi smejal, vesel, da je tako Grabnarja nasmodil, da bo zastonj iskal vdove Tramterice nocoj v domači hiši. Brez skrbi potegne še iz majolike, v kateri je žarel rdečebarni dolenjec, ter leže na ležišče, prepričan, da ga nocoj ne bode nihče več motil.

Tramterica je pa že bila pod trgovčevo streho.

Suzana je bila poleg brata Antona jedina hči pekarskega Boštjana Lichtenberga, imovitega ljubljanskega meščana. Sam je trdil, da je potomec plemenitih Lichtenbergov, katerih grad

je imel tudi zgodovinar Valvasor v svoji lasti. Žena njegova je bila rojena Talijanka. Ker je bila Suzana jedinka, uživala je neomejeno ljubezen svojih starišev. Zato je po napačni vzgoji nabrala dosti napak, katerih poglobitve so bile zapravljivost, svojeglavnost in nagla jeza. Sicer pa je bila lepega telesa, visoke in močne rasti, odločne volje, vedoželjna in za tisti čas dosti izobražena. Zato tudi ni čuda, da ji je nova vera luteranska hitro napolnila glavo in srce, in izkazovala se je posebno gorečo privrženko protestantovskih predikantov. Po tedanjih združnih pravilih je vzela v zakon pekarnja Tramterja, ki je njej na ljubo tudi sprejel novo vero. Toda zadovoljnega življenja ni bilo v zakonu, in moža je pokopala v treh letih Suzanina brezozirnost in neomejena gospodstvaželjnost. Dražila in sukala ga je toliko časa, da je mož

začel iz nevolje in jeze močno piti, dokler ga ni vodenica zasula v mrzli grob.

Tako je Tramterica postala vdova. Mojsterska zadruga je želela, da vzame v zakon svojega pomočnika Mihaela Deutsch-a. Toda tudi Tramterica ni hotela o tem ničesar slišati, kakor Matija Žlebnik ne o Weissovi Ani. Tisto prijateljstvo iz otročjih let se je iznova obudilo, in Žlebnik je sanjal o vdovi Tramterici, kakor ta o vdovcu Žlebniku. Leseni hodnik in leseni pomol sta pričala o novi ljubezni, živi ljudje so pa vse to kmalu zapazili in marsikaj ugrabili, dokler ni novo leto prineslo posebne novice, ki je pritisnila hudodelski pečat pekarski vdovi. V neukrotljivi jezi je utopila svojega sina jedinca v valovih motne Ljubljane.

(Dalje.)

Vzori in boji.

(Po prijateljevih pismih priobčil Jož. Ošaben.)

(Dalje)

27. Sklep šolskega leta. Plenus venter. Slabo stanovanje. Pretep. Izprehodi.

... malega srpana ...

Ljubi prijatelj! Vem, da že težko čakaš poročila, kako sem dovršil letos šolsko leto. Hvala Bogu, prav dobro. No, pa saj se tudi tvoje ime sveti med odličnjaki, kakor sem videl v novomeškem gimnazijskem izveščju. Prav vesel sem, da so zopet počitnice; mnogo je bilo treba truda. Gospod razrednik so nam večkrat v spomin klicali oni latinski rek:

Nitere cum studio, si vis aliquando nitere.

Slovenski prevajamo to kar po domače:

Trud in korajža velja, če hočeš kedaj kaj veljati.

Z nobeno rečjo si nisem toliko ubijal glave letos kakor z botaniko. Teden pred sklepom šolskega leta so gospod profesor izpraševali „čez vse“. Silno me je skrbelo, zlasti, ker mnogih cvetic še nisem kar nič poznal. Iz zadrege me je rešil sošolec . . . , čegar oče je vrtnar. Dogovorilo se nas je pet, pa smo prišli tisti večer pred izkušnjo na Panjičev vrt, kjer smo se učili vso noč do belega dne. Proti jutru nas je začelo sicer nekoliko zebsti, toda Panjič je prinesel samovar in spirita, pa smo si skuhal gorkega čaja. Prav dobre volje smo šli v šolo, kjer je tudi vse šlo po sreči.

Letos jih je v našem razredu padlo malo; samo trije imajo dvojko, jeden pa celó trojko.

Pa tudi ni čudno! Podlazi, tisti, ki je dobil trojko, se ni čisto nič učil. Ljubljčan je in pa imovitih starišev sin. Jesti ima najbrže vedno dovolj, zakaj še v šolo je prinesel vsako jutro najmanj po tri žemlje, da jih je jedel med uro. Če je pa človek vedno sit, ne ljubi se mu učiti, po znanem pregovoru: Plenus venter non studet libenter. Vrh tega je bil še jako otročji. Vsaki stvari se je smejal; kadar se pa ni smejal, zeval je na vse kraje, zlasti pri latinščini, tako da so mu gospod razrednik večkrat rekli: „Odpiraš usta kakor lemenaška vrata! Vsaj roko deni pred usta, kadar se ti izdeha, da ti kak vrabec ne zleti vanja!“ Sicer se mi pa škoda zdi Podlaza, ker je bil dobrega srca.

Zlasti pa se mi smili sošolec Resa. Lani je bil še odličnjak, letos pa dvojka in bo moral ponavljati drugo šolo. Doma je z Gorenjskega. In veš, kako je prišel tako daleč? Stanovanje ga je izpridilo, prav nič drugega; tako pravijo vsi sošolci, ki stanujejo blizu tam. Stanovanje ima dve sobi: v jedni prebivajo dijaki, v drugi pa gospodinja s svojo hčerjo, ki hodi v nunsko šolo. Sam ne vem, kako je do tega prišlo, a kar najedenkrat so se začeli sošolci, pa tudi drugi dijaki, norčevati iz Rese, češ, da je zaljubljen. V šoli je vidno pešal; od začetka so se profesorji le čudili, na zadnje so bili pa hudi. Prof. Heinrich ga kar videti niso mogli več. Gospod Marn so nam pa jedenkrat, ko je bil Resa vprašan in ni čisto nič znal, prav z

žalostjo rekli tele besede, katerih ne bom nikoli pozabil: „Marsikateri dijak tako lepo začne v prvi šoli, um mu je tako bister, oko tako čisto, da ga mora biti človek vesel; toda kmalu se izpridi, slabše in slabše se uči, spomin mu vedno bolj peša, tistega veselega obraza ni več, in žalostno izkušnjo imam, da dijak, ki je bil v prvi šoli odličnjak, sedme, osme niti videl ni. Taki so potem sami nesrečni in starišem izkopljejo prezgodnji grob. Zato pa le stanovitni bodite v vseh stvaréh: v učenju, pa tudi v lepem življenju. Če ti je srce čisto, boš imel tudi glavo bistro.“ — Čudno se mi je zdelo zlasti to, da se Resa za vse opomine in lepe besede popolnoma nič ni zmenil. Bil je kakor tisti vojak, o katerem pravi pesnik:

Ne vidi nič, ne sliši nič, kot bil bi mrtva stvar.

Tudi za sošolca ni maral nobenega. Opravljen je bil pa vedno kakor za praznik; po letu je prinesel celó kak rdeč nageljček v gumbnico zataknen v šolo. Gospod razrednik pa so se vselej norčevali: „Resa, glagol, glagol, ne pa nagelj!“

Morda si že kaj zvedel, kaj se je zgodilo tisto noč, predno smo dobili spričevala? Nekega šestošolca so črevljarski pomočniki ali kdo, ne vem dobro, v Lattermanovem drevoredu tako stepli, da so reveža malo živega prinesli v bolnišnico in da se še nič ne vé, ali ozdravi ali ne. Pravijo, da so dijaki pili, potem so šli pa v Tivoli, kjer so naleteli na pomočnike in se sprli z njimi. Kakó nespameten je bil vendar! Počitnice si je pokvaril, in zdrav, pravijo, da ne bo nikoli prav popolnoma, in še v šoli ga čaka kaznen. Pri nas ljudje vsi vedó o tem, da so jednega študenta ubili v Ljubljani, in me vprašujejo, če kaj več vem. Oče mi pa vedno pravijo: „Ivan, ponočevanje ni bilo še nikoli nič prida, zapomni si! Noč je za spanje!“

Doma mi je prav prijetno. Vsak dan grem zjutraj k sv. maši, ker je cerkev tako blizu. Potem pa ponavljam latinsko slovnico zlasti, ker oče pravijo, da dijak mora vedno imeti svoj cilj pred očmi in vedno hraniti v spominu to, kar se je naučil; kar bi pozabil, bi bilo škoda. Repetitio mater studiorum. Popoldne greva večkrat na izprehod v loge ali gozd ali po travnikih. Pa vedno me izprašujejo: kako se pravi tej cvetici, kako oni, kako se imenuje to drevo, kako ono, in za vsako stvar hočejo vedeti tudi nemško ime in latinsko. Včasih sem že kar nevoljen. Oče pa me vselej potolažijo: „Le počasi, sinko, in nikar se ne jezi! Jaz te hočem le naučiti gledati naravo. Le, če veš vsaki cvetici ime, boš s pravim zanimanjem opazoval lepo naravo. Poznam izobražene moške, ki niso profesorji botanike, pa vendar poznajo vse polno cvetic po imenu.“ Večkrat so me opozorili, ko

sva izkopala kako prav lepo cvetko, kako prečudno se v njej razodeva modrost božja, kako se kaže varstvo božje, ki varuje malo seme, da ne segni v zemlji, temveč da požene kali in vzraste v cvetko. Nekoč sem se bil pa zeló vrezal. Vprašali so me, kakó se imenuje navadna leska po latinsko? To sem vedel, da je „Corylus“, a pridevek „Avellana“ mi ni prišel na misel, hotel sem si pa pomagati iz zadrege, zato brž rečem: *Corylus medicinalis*. Oče pa se mi posmejejo, potem pa resno dostavijo: „No, v botaniki sicer nima tega imena. v resnici pa je bila *medicinalis* za marsikaterega dijaka, kakor n. pr. za onega drugošolca, ki v šoli ni bil izdelal, a je hotel očeta preslepiti z lažjo. Ko je prišel domov na vélike počitnice, je očetu pripovedoval, česa se je učil v šoli, da je ni rože ne cvetice, kateri bi ne vedel latinskega imena, in da je samo obrekovanje, ako kdo trdi, da ni izdelal. Oče, ki sévé ni umel latinskega, ga je res vprašal za to in ono rastlino, pa za vsako je povedal učeni sin tudi latinsko ime. Oče je bil sedaj prepričan, da je sin izvrsten dijak. Z veseljem se pohvali pri gospodu župniku, kako sin vrlo napreduje. Gospodu župniku pa se je zdela stvar nekoliko sumljiva, zlasti ker spričevalo ni kazalo najboljših redov. Pogovorita se torej z očetom tako, da prideta jedenkrat oba, oče in sin, mimo župnikovega vrta, v katerem je bilo vse polno rož in cvetic, in tam bo oče vpraševal sina, gospod župnik pa da bodo skrivaj poslušali modre odgovore. Drugi dan res prideta mimo vrta. Oče vprašuje, sin odgovarja. Pa kako? Sproti si izmišljuje latinska imena. Ko vpraša oče za prvo: Kako se imenuje ta rastlina? odgovori izvrstni dijak pogumno: „Nescio vulgaris.“ In ta? „Nescio officinalis.“ In ta? „Nescio communis.“ In ona? Tu se oglasé gospod župnik, predno mladi učenjak kaj izgovori, rekoč: „Ta je pa *Ignorantia pyramidalis*!“¹⁾ Od tistega časa se mladi botanik ni več bahal, koliko vé.“

Vendar nečesa ti ne smem zamolčati gledé na najine sprehode. Oče imajo to navado, da vzamejo, predno govoriva kaj drugega, molek v roke ter da glasno odmoliva rožni venec. Šele ko je to opravljeno, pridejo na vrsto razna šolska vprašanja.

Mislim, da sem ti nadrobno popisal svoje življenje o počitnicah. Odpiši mi tudi ti ali pa pridi sam k svojemu

Ivanu.

¹⁾ Latinščine neveščim bralcem bi prevedli dijaško modrost tako-le: „Neznam navadni“, „neznam porabni“, „neznam splošni“. Župnikova cvetica pa je: „Nevednost gorostasna“.

28. Tretja šola. Novo življenje. Prekrižan račun. — Sami Germani! — Ženij. „Obup“ in „Tuga“. — Ključ v slovanski hram.

... vinotoka ...

Ljubi prijatelj! He, zopet sva za jeden klin zlezla više po lestvici latinskih šol. V tretjo šolo sva vstopila. Predragi mi! čisto novo življenje se je začelo letos zame, novo v šoli, novo na stanovanju. Novo življenje se je začelo v šoli, ker imamo letos kar pet novih profesorjev, tako da sta samo dva ostala stara, namreč profesor Marn in pa gospod razrednik; novo tudi zato, ker imamo toliko novih predmetov v tretji šoli. Grščina je meni prav všeč; saj je to divni jezik Homerjev, jezik, v katerem sta zloženi dve najlepši junaški pesmi Ilijada in Odiseja. Zato se ga pa tudi učim z veseljem. Gospod profesor je jako oster. Nikdar se ne smeje. Naučimo se pa mnogo pri njem. Tiho je med uro kakor v grobu. Zato je pri nemščini drugače. Gospod profesor je šele letos prišel v Ljubljano, in, kakor pravijo, še nikjer drugje ni učil. Med njegovo uro je vedno brenčanje, kakor kadar čebele rojé. Najbolj nam je bilo pa to všeč, da ni bilo treba nič prositi, kdor je hotel iti na stranišče. Tisti, ki je prvič prosil, je bil še pokaran, češ, da je nedostojno za take stvari prositi. To smo si dobro zapomnili. Takoj drugo uro smo porabili to slobodo. Kadar se je kdo izmislil, pa je šel ven. Tako jih je bilo včasih po pet in še več zunaj najedenkrat. In kaj smo delali? Igrali smo: krajcarje smo metali v zrak, ali pa smo jih zbijali sè zidca. Tako je šlo dobrih štirinajst dni. Mislili smo, da bo vedno tako. Toda predzadnjo uro nam je gospod ravnatelj prekrižal račun. Bilo jih je šest zunaj. Najbrže da so preveč vpili: „mož! cifra!“ Gospod ravnatelj je prišel in jih zasačil. Prignal jih je v sobo kakor hudodelce; vesel sem bil, da me ni bilo vmes. Od tedaj mora vsak prositi, če želi ven, in le jeden sme biti zunaj. Beremo pa strašno puste reči, o samih Germanih, pa nič drugega nego o Germanih, n. pr. kakšne bogove so imeli, Wuodana pa Tonarja in še drugih več, pa kje so prebivali stari Germani in pa kako so se vojskovali. Kaj mi to mari? O Slovanih tako malo zvemo, kakor da nimajo na svetu nikakoršnega pomena. Profesor zgodovine, Nemec, ki ne zna besedice slovenščine, razlaga že štirinajst dni samo preseljevanje narodov, o samih Herulih pa Gotih, Kvadih in Markomanih govori, kdaj smo pa Slovenci prišli v te kraje, ne zine ne bev ne mev. To, dragi prijatelj, me napolnjuje z bridkostjo, in ne gre mi iz glave Jenko, katerega sem čital še lani v čitalni sobi, in ki poje o „Slovenski zgodovini“:

Bridka žalost me prešine,
Ko se spomnim domovine,
Vsemu svetu nepoznane,
Od nikogar spoštovane.

V zlatih črkah v zgodovini
Se beró narodov čini;
Le od našega ni glasa
S prejšnjega ne zdanj'ga časa.

Najbolj pa me je zbôdlo, ko mi je petošolec, Tometov France, na mojo pritožbo, kako se obravnava slovenska zgodovina, odgovoril prav hladnokrvno, da bodo nas Slovence popolnoma pohrustali Nemci in da mi sploh nimamo nikake bodočnosti. Kaj pomeni ta beseda „bodočnost“, sicer ne vem, a to mi ne gre in ne gre v glavo, da bi nas Nemci ponemčili in da bi slovenski narod jedenkrat izginil. Ne, to se ne sme zgoditi nikdar! In se tudi ne bo. Tega si kar misliti ne morem, da bi jedenkrat nikogar več ne bilo, ki bi čital Jurčiča, Prešerna, Jenka. O, ti duševni velikani ne bodo pozabljeni nikdár.

O, tudi jaz želim prijeti za pero ter braniti pravice svojega naroda. Sedaj se hočem le pripravljati za to. In prav letos sem tako srečen, da je prišel v naše stanovanje šestošolec, ki zna slovensko na vsej gimnaziji najbolje. Že lani je imel v spričevalu „ausgezeichnet“, česar ni imel nobeden drug v nobenem razredu. Doma je z Gorenjskega. Piše se Mirko Mihič. Stariši so mu ubožni; a Mirko ima instrukcije, s katerimi se živi. Na obleko ne gleda dosti; nosi kmetske, z žreblji podkovane škornje, da bije ž njimi ob tla liki topničar. Dežnika nima nikdar; zdi se mi kakor grški Dijogen, ki tudi ničesar ni potreboval. Govori jako malo, pač pa vedno misli. Mihič je ženij, veleum: on zna vse. V šoli je vedno prvi, v vseh predmetih najboljši: v jezikih in v matematiki. Že sedaj ume vse slovanske jezike. Vrh vsega tega je tudi pesnik. Najrajši gre na kak samotni kraj, kjer se sprehaja in premišlja. Zvečer se vrne, sede molčé k mizi in zapiše, kar je v samoti premislil in zložil. Strmé ga gledam, kadar piše; čutim, da sem v bližini velikega duhá. Svojih pesmij ne kaže nikomur; vendar nisem miroval, dokler nisem zasledil dveh med njegovimi knjigami.

Prva je:

Obup.

O svet! — preklinja te obup —
Kak lep bi bil, da né ljudij na tebi;
Ognusil smrad te in grdoba ne bi,
Iz tebe ne bi gledal strup.

— — — — —
Ker med ljudmi ljubezni né,
Uh, né je; nje sladkost je tuja, tuja!
Ljudje so trdi. Up se ti ne vzbuja,
Brezvernih src so vsi ljudjé.

Če v srci ljubav ti plamtí,
 Nasproti jezna sapa ti priveje!
 Če v srci nado hraniš, vèdi: né je!
 Né nade, razun: na — laží!

Kakor vidiš, je vsebina čudna; pesnik zaničuje vse ljudi. Pa je res tak: z nikomer ne govori, ves je pobit in otožen. Še žalostnejša je druga:

Tuga.

Ne maram jaz ljudij veselih,
 Prepoln bridkosti je moj kelih,
 Ki ga okuša
 Mi jadna duša;
 Zato veselje kratek čas
 Imejte vi:
 Jaz grem, kder boljši so od vas
 Prijatli mi!

V divjino pustega grem kraja,
 Kder ljuta vihra zmir razsaja,
 Bijó se boji,
 Kot v duši moji:
 Na breg pečevnat, kder grmi
 Val ob peči,
 Tepó vodovja se moči,
 Da breg ječi.

Boj, težka tuga in bolesi,
 To moji so prijatli zvesti;
 Zato vi drugi,
 Ki néste tugi
 Prijazni, imejte kratek čas
 In slò sami,
 Jaz grem, kder boljši so od vas
 Prijatli mi.

Prav čudno se mi zdi, odkod taka žalost; rad bi ga vprašal, pa si ne upam. Jaz sem sam ves potr, kadar vidim njega tako otožnega, žalostnega. Neka nevidna, neznana sila me vleče k njemu. Približal sem se mu s tem, da sem ga vprašal, kako naj začnem, da se tudi jaz naučim slovanskih jezikov, kakor se jih je on. Odgovoril mi je, da naj se učim najprej staroslovenščine, ki je podlaga slovanskemu jeziku. Še tisti dan sem letel v knjigarno ter vprašal za Marnovo staroslovensko slovnico. Imeli so le še jeden, zadnji izvod. Kupil sem ga. Sedaj jo imam. O, kako neizmerno sem srečen! Ta slovnica je sedaj moj največji zaklad, ključ, ki mi bo odprl hram slovanskega slovetva. Učim se je, kadar le utegnem. Čitam že gladko. Glas se mi skoro trese od veselja, ko čitam na koncu knjige povest o izgubljenem sinu. Oh, si mislim, tako sta pisala sv. Ciril in Metod, tako govorila Slovencem! — Ko predelam staroslovensko slovnico, polotim se hrvaščine in potem ruščine, češčine, poljščine. Vsako leto jednega slovanskega jezika. Taki so moji

načrti. Zato sem rekel, da se je začelo letos zame novo življenje. Največ pa je vzrok moji izpremembi Mihč. Kadar vidim njega, kako vporablja vsak čas, da kaj čita ali piše ali pre-mišlja, speče me vselej nekaj v srcu, in mine me veselje do igre ali kratkočasnja, in tako sem opustil vse igre na sejmskem trgu in neprenehoma se učim, da bi vedel jedenkrat toliko, kakor Mihč. — Novo življenje se je pričelo tudi radi tega, ker sem dobil nekaj novih sošolcev, izvrstnih fantov. Prišli so iz Novega mesta, te že poznaš, pa iz Kranja dva, nekaj je pa „repetentov“, ki so večinoma sami veseli ptički. Pisal ti bom o njih kasneje, ko se bolje seznanim. Za sedaj ti sporočam samo toliko, da sedi poleg mene sošolec Bratovič, grbast, pa silno zbadljiv dečko, ki ti vsako besedo pregrizne, iz vsakega se norčuje. Včeraj smo čitali v Cvetniku pesem „Mladina“, ki se začinja z besedami:

Mladi ribič ribo vjame,
 Al' premajhna se mu zdi,
 'Z mreže jo za vado vzame,
 Pa na trnek nasadi.

Bratovič pa jo je v trenutku premenil in sicer zamenjavši besedo „ribo“ z „žabo“:

Mladi ribič žabo vjame,
 Al' premajhna se mu zdi . . .

Sošolec Hrastar, ki jako rad riše, je pa pod pesem narisal ribiča, ki vleče žabo iz vode; med nemško uro je krožil listek s pesmijo in podobo od rok do rok. Tako torej je res veselo življenje v šoli. Sporoči vendar, kako je pa pri vas letos, svojemu zvestemu

Ivanu.

29. Bitka pri Kanah. — Obup!

. . . listopada . . .

Nikar se ne ustrašite mojega pisma, ljubi oče: jaz sem obupal nad šolo; po kaj bom hodil vanjo, ko pa vem, da ne bom izdelal! Matematika mi ne gre in ne gre. Sam ne vem, kako da sem mahoma postal tako zabit: lani mi je šlo pri dobrem gospodu profesorju Nejedlyju še prav gladko, in nikoli se niso jezili nad menoj. Oh, letos pa je vse drugače! Prišli so drugi profesor za matematiko, in kar nakrat nobeden ne zna nič. Précej prvo uro so nam dokazali, da res nič ne vemo. Vprašali so: kaj je prema, kaj je krog? Ugibali smo, a nobeden ni prav odgovoril. In tako sem prišel do prepričanja, da je matematika najtežja vèda na svetu in da je nikdar ne bom razumel. Že vidim, da mora zanjo imeti človek prav posebne možgane. Saj v klopi znam narediti nalogo, a

ko me pokličejo k tabli, tedaj je vse napačno, kar rečem. Zadnjič sem imel zapisane na tabli tri črke s predznakom: $+a$, $+b$, $+c$... Hoteli so vedeti, kaj so ta znamenja? Nič pametnega mi ni prišlo na misel. Gospod profesor pa so vpili nad menoj: „Buteč, ali so to žemlje?“ Vedel sem, da ne, a nisem odgovoril. Klicali so druge sošolce, naj povedó. Nobeden ni vedel, dokler ni slednjič vstal Ivan Umen, ki je prav dober matematik, ter nam razodel to veliko skrivnost, da so to „količine“, „Grössen“. Najhujše je to, da prav nič ne razumemo, kadar kaj razlagajo; lani smo se pa vse naučili v šoli, ker profesor Nejedly so, razloživši kako stvar, takoj jednega poklicali k tabli, da je ponovil in pokazal, če razume. Naš gospod profesor pa ne tako. Razlagajo prav za prav ne, nikoli, ampak samo izprašujejo in toliko časa pritisakajo na tistega, ki je vprašan, da kako novo pravilo najdeta. Jaz nikdar ne vem, kaj bi se učil iz matematike. Tudi nalog ne delam nič več, saj je vse zastoj: tistih nalog, katere dajo za domačo vajo, nikdar ne vprašajo; tiste, katere si sami izmislijo, pa nobene ne zadenem. In prav nič si več ne storim iz tega, če kričé nad menoj. Zadnjič so rekli, da bi šli rajši tleč kamenje na cesto, kakor pa take tepce učiti, kakor sem jaz. In ko so me vprašali, kaj pomeni — a , ter sem rekel, da je treba iti po številni vrsti nazaj, so rekli, da bi bilo tudi meni treba iti nazaj v „klase“, ali pa celó v tisto „us . . . šolo“, ker nikakor nisem zrel za tretjo latinsko, in da je popolnoma krivično, če sedim med tretješolci. Oh, ljubi oče, to me je pa vendar zbôdlo neznansko! Torej po milosti so me pustili dalje v prvi in drugi šoli? Studi se mi šola nad vse, saj vidim, da ne razumem nič. Še celó seštevati več ne znam, tako sem postal neumen. V nekem računu je bilo treba množiti $x^2 \cdot x^3$, pa sem zapisal, da je $= x^6$, mesto $= x^5$; tedaj so bili zopet tako grozno hudi, da so stopili pred me ter me vprašali: „Jedna žemlja in še jedna žemlja, koliko je to?“ „Dve!“ sem odgovoril. „Ni res; vi pravite: tri!“ zavrnilo so me. Pa tako hitro hočejo imeti vsako reč izračunano, da bi človek kar rezultat zapisal. 45^2 nisem znal takoj, brez pisarjenja, izračunati. Zopet sem moral slišati vse lepe primke ali „epitheta ornantia“, kakor jih rabijo pesniki. Pa še jednega so mi dali, katerega dosedaj še nobeden sošolec ni dobil. Ko namreč nisem znal na kratko rešiti, koliko je 45^2 , vprašali so me: „Kako pravite pri vas človeku, ki je prav neroden?“ „Neroda!“ sem odgovoril in bil vesel, da sem vsaj to zadel; gospod profesor pa so mi še to izvrgli, češ: „Pri nas pa pravimo takemu: „teléba!“ In s tem naslovom sem se vrnil v klop. — A ne mislite, ljubi oče,

da se samo meni tako godi, ne, tudi drugim se. Kolikrat zaropoče tabla, ko pritisnejo k njej to ali ono glavo! Najžalostnejše je bilo včeraj: dobili smo namreč matematiško nalogo nazaj, katero smo pred jednim tednom pisali. Tam na bojnem polju pri Kanah, kjer je mrtvih obležalo toliko tisoč Rimljanov, ni bilo, mislim, tako grozno, kakor včeraj po naših matematiških zvezkih. Vse rdeče, vse prečrtano; izmed šestdesetih ni jih deset pisalo prvi red —, vsi drugi dvojke in „komaj zadostno“. Gospod profesor so sami rekli, da tako slabe naloge niso še videli. Premalo vaje imamo: v šoli naredimo le malo vzgledov, šolske naloge so pa težke, tako, da zadnjič dveh v vsem razredu niti jeden ni naredil. Pa to vem, da imajo gospod profesor dobro srce in da jim je hudo, ako ne znamo. Vzrok mora biti le ta nesrečna matematika! Vendar kakšen razloček, ljubi oče, med lanskim letom in letošnjim! Kako dobro smo pisali lani! Jaz sem ves potr; oh, ne zamerite mi, ljubi oče! Vsake reči bi se rajši lotil, nego še dalje hoditi v šolo; čemu bi pa hodil, ko vem, da ne bom izdelal, in ko mi profesor matematike pravijo, da nisem za šolo? Da imate doma krave, šel bi res rajši krave past, tako pa ne vem, kam bi se del.

S kakšnim veseljem sem vstopil v gimnazijo in kako rad sem se učil te dve leti, — sedaj bo pa treba vse pustiti! Mislil sem tudi, kako bom jedenkrat koristil svoji domovini, ko dovršim učenje, sedaj pa moram dati slovo vsem tem lepim mislim. Po latinščini mi bo dolgčas, in po grščini, pa po gospodu razredniku in profesorju Marnu, in po sošolcih, zlasti nekaterih, s katerimi sem bil tako prijatelj, po Pesku, Umnu, Antonu Gorcu, Kralju, Poljancu . . . Ti bodo še dalje študirali in postali učeni, jaz bom pa pozabil še to, kar sem se naučil do sedaj. Ljubi oče, kar srce mi hoče počiti, če mislim na to: koliko skrbij ste imeli z menoj, koliko stroškov . . . Le zakaj mora biti moja glava tako strašno zabita, da ne gre matematika vanjo! Prosim Vas, nikar ne povejte materi tega, da ne bodo jokali. Z menoj pa storite, kar hočete, tudi če me daste k črevljarstvu. Ker sem sam tako zabit, bom tudi morda žeblje lože zabijal. Vašega odgovora čaka nevhvaležni

Ivan.

30. Ne obupati! Newton. — Cimon, Miltijadov sin, — roman. — Hrvaška slovnica. — Ne sramuj se starišev! — V dir na izprehod. — Zopet smrt.

. . . grudna . . .

Ljubi Josip! Stavim, kolikor hočeš, da niti od daleč nisi slutil tam v svojem blaženem

Novem mestu, kaj se godi z menoj v beli Ljubljani. Bil sem že „abiturijent — odhodnik“, toda ne v navadnem pomenu, kakor se namreč — saj sam tudi veš —, zovejo gimnazijci, ki so dovršili gimnazijo, ampak abiturijent v tem pomenu, da bi bil že skoro šolo obesil na kol in odšel, Bog vé, kam. Nad matematiko sem bil obupal. Toda oče ne dovolijo, da bi zapustil gimnazijo. Pisali so mi, da do konca prvega polletja moram ostati, potem pa da se bo že videlo. Morda se mi glava odpre. Saj se je nekaterim slavnim možem tudi pozno odprla, kakor n. pr. velikemu zvezdoslovcu Newtonu, ki je gotovo znal precēj matematike, a v šoli, prva leta, ni šlo, in je veljal za najslabšega učenca; zato se je bil ujezil in se poprijel učenja z vsem ognjem in kmalu prekosil vse součence. Naj se le pridno vadim ter se trudim toliko časa pri vsaki nalogi, da jo razumem, in nobene naloge se ne ustrašim. To so mi pisali oče, jaz pa hočem poskušati, ali pojde.

Vse drugače veselo je pa pri latinščini. Letos smo učeni, čitamo klasike. Kornelij Nepot mi je zelo všeč. Gospod razrednik nam pa tudi marsikaj zanimivega povedó iz njega. Sedaj čitamo Cimonovo življenje. Ta mož me zanima, zlasti ker piše Nepot, da je moral ubožec v mladosti mnogo trpeti, živeč v temni ječi, kamor so ga vrgli Atenčani, dokler ne bi plačal očetovega dolga. Cimon pa je imel sestro, z imenom Elpiniko. Ta je vedno mislila, kako bi rešila nesrečnega brata in moža — pri Atencih je smel brat vzeti sestro za ženo, kar se meni zdi nerazumljivo — iz ječe. Živel je pa v Atenah bogataš Kalija, posestnik rudnikov. Pripravljen je bil ves dolg za Cimona plačati, če ga Elpinika vzame za moža. Cimon je branil, Elpinika pa je le dala roko Kaliji, ki je res plačal dolg in tako oslobodil Cimona. Gospod razrednik so nam rekli, ko smo to brali, da bi se iz te kratke povesti dal spisati krasen roman. In to mi sedaj ne gre iz glave. Roman, roman! Kaj, ko bi ga jaz spisal? Takih romanov iz grškega življenja še nimamo. Bilo bi nekaj čisto novega. Kaj pa ti praviš k temu, Jožko? Je-li tebi snov všeč?

Gospod razrednik nas uče letos tudi slovensčine mesto prof. Marna. Štirinajst dnij je od tega, kar so prinesli v šolo cel kup knjig. Rekli so, da jih daruje „Slovenska Matica“ najpridnejšim učencem. Vsem so se sline cedile po lepih knjigah. Poljanec, najboljši v razredu, je dobil Schöedlerjevo: *Knjigo prirode*, Pesek jeden *Letopis*, Umnu so dali *Potovanje okrog zemlje*, drugima dvema tudi še vsakemu po jedno knjigo, jaz pa sem dobil *Hrvatsko slovnico*, spisal Fr. Marn. Ne morem ti povedati, kako sem je bil vesel. Kakor nalašč mi je prišla. Ker sem

staroslovensko slovnico že prej proučil, gre mi hrvaščina lahko. Sedaj že čitam. Ono pesem, ki je v slovnici, „Putnika“ Preradovičevega namreč, znam že na pamet. Kako lepó se glasi! Rad bi te imel pri sebi, da bi ti jo deklamoval. Popotnik je zašel v puštinje, tema krog in krog. Tu zakliče:

Bože mili! Kud sam zašô!
Noć me stigla u tudjini.
Neznam puta, neznam staze,
Svuda goli kamen gaze
Trudne noge po puštini!

Bridko se kesa ubogi potnik, zakaj ni slušal dobre matere, ki ga je svarila, naj nikar ne hodi na ptuje, ker ptuji ljudje nimajo srca za popotnika. Pretresljive so te besede, in globoko so se mi vtisnile v spomin:

Tudja zemlja ima svoje,
Nepoznaje jade tvoje,
Tudja ljubav ljubi svoga.

Pri učenju hrvaškega jezika me samo to vznemirja, ker ne vem, če prav naglašam. Jedinu Hrvat, ki ga poznam v Ljubljani, je brivec v Slonovih ulicah. V soboto sem se šel nalašč strič. Ves čas, ko me je strigel, sem molčal ter premišljal, kako bi ga nagovoril. Naposled, ko je bilo treba plačati, se ujunačim ter vprašam: „Koliko valja platiti?“ Brivec se začudi, rekoč: „A, vi divanite hrvatski?“ Jaz pa od samega veselja, da me je razumel, nisem vedel drugega odgovora, kakor „hm, hm“! Potem pa sem brž dal desetico ter hitel ven.

O gospodu razredniku ti moram še to dostaviti, da so jako ostri, kjer zapazijo kaj napačnega. Včeraj popoldne so prav hudo posvarili sošolca Lončarja. Obiskali so ga bili namreč stariši, ki so pa jako ubožni. Lončar je šel z njimi po Glavnem trgu. Kar nakrat zagleda gospoda razrednika, ki so prihajali nasproti. Lončar pa se je sramoval svojih siromašnih starišev; stopil je za par korakov naprej mimo starišev ter tako pozdravil gospoda razrednika. Na ulici mu niso rekli nič, v šoli pa so ga takoj popoldne prijeli, da se otrok nikdar ne sme sramovati starišev radi tega, če so siromašni, da tako sramovanje kaže neolikano, trdo, nehvaležno srce otrokovo. Lončarju je bilo tako hudo, ko so mu to očitali, da je jokalo. Vsi smo spoznali, da res ni prav ravnal.

Danes pa so posvarili Ivana Gozdárja. Meni se zdi, da se mu jedno kolesce prehitro vrti v glavi. Od začetka leta pa do včeraj namreč ni šel nikdar na izprehod, vedno je tičal doma. Ves bled je v obraz. Gospod razrednik so mu torej ukazali, da mora iti vsak dan vsaj nekoliko ven, na izprehod. Slušal je, pa kako?

Gospod razrednik so bili baš tudi sami na izprehodu v Lattermannovem drevoredu, ko zagledajo nekoga, ki z vso silo, kar ga nešó noge, teče od novih hiš gori proti gozdu. Čimdalje bliže jim prihaja ta čudna prikazen, in slednjič, ko pride blizu, spoznajo, da je Gozdár, ki je šel včeraj prvič na izprehod. Posvarili so ga, da ne sme dirjati; v šoli pa so danes rekli, da ne smemo, kadar se hočemo ogniti jedne napake, pasti v nasprotno; ne vedno tičati v sobi, pa tudi ne dirjati po mestu, da ne bo tudi nam veljal pregovor:

Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt.

Naposled ti moram sporočiti še žalostno novico, da je danes teden umrl sošolec Frančišek

Grobnik, katerega so nekateri imeli za najbolj nadarjenega med vsemi. Bil je vedno odličnjak. Midva nisva bila dosti znana, ker je malo govoril in imel le malo prijateljev. Umrl je za vročinsko boleznijo. Za pogrebom jih je šlo le malo. Oče in mati, jako ubožna, sta bila prišla in jokala. Sošolec Kralj, ki je bil Grobnikov najboljši prijatelj, mi je pravil, da je šla za rakvijo, v zadnji vrsti, tudi rajnega prijatelja — ljuba. Ugovarjal sem mu, da se mi to ne zdi verjetno, ker je bil Grobnik tako molčeč in le v knjigo zamišljen, toda Kralj trdi, da mu je bil rajnik sam to razodel in da je siromak tudi v bolezni, ko se mu je blédlo, izgovarjal njeno ime.

Upam, da v bodoče sporočim kaj veselejšega. Zdrav!

Sonet.

Na svatbo me povabit starejšina
In ženin pride in nevesta mlada.
In kakor starodavna je navada,
S seboj prinesejo pokušat vina.

Vesela bila svatov je družina:
Pogače danes siromak ne strada,
Za cvrtje živa deca se spopada,
Na plesu hitrem suče se mladina.

K možém postarnim sem za mizo sedel;
Razvnela hitro se je govorica,
In marsiktero pametno sem zvedel.

Najbolj pa všeč mi bila je resnica,
Da svet se je in bo se zmerom medel,
Naj gladi večni Bog ga ali vica.

F. S. Finžgar.

Sonet.

Na lov smo šli na divje peteline,
Ko vas še vsa je mirno počivala
A nas iz postelj lovska strast je gnala,
Za divjim plenom vlekla na planine.

Pod jelko stal sem tiho. Ura mine.
Zastonj! Danica že je ugašala,
Vrhove gôr je zarja obsijala,
In mene tudi — lovca brez divjine.

Za srečo večkrat človek se poganja;
Trpi in vleče, trudi se in muči,
Prečuje marsiktero noč brez spanja.

Nazadnje se pokaže v jasni luči,
Da revež trudi se zastonj in klanja:
Ne dajo se skovati sreče ključi.

F. S. Finžgar.

Zakaj solze?

Govoril kot prijatelj sem odkrito,
Skrivnosti jezik moj ne vé.
A vendar žalil sem, to je očito,
Ker pričale so mi solzé.

„Zakaj solzé?“ razum me trezni vpraša,
„Kaj ni resnica ključ srcá?“
Poredko pravi modrec se oglašá,
Kar v srcu nosi, ne prodá.

Zato pritajno védi se in živi,
Govôri malo, bolje nič.
Lahkó ustrežeš družbi razdražljivi,
Na svetu boš sloboden ptič.

F. S. Finžgar.

Doctor Thomas (Prelokar) de Cilia.

(Ob štiristoletnici njegove smrti sestavil *Matija Ljubša*.)

Tomaž Prelokar se je rodil okoli l. 1421. v Celju, ali vsaj v njega obližju, kar vidimo iz tega, da se sam vedno imenuje „Thomas de Cilia“. Njegovo družbinsko ime so pisali stari kronisti različno. Tako nahajamo oblike: Perloverus, Perloverius (1574); Ferlovver (1582); Perlower (1627); Ferlower (1763); Prelokar (1777); Berlover (1788); Berlower (1813); in to zadnjo obliko rabijo navadno na Nemškem, iz katere so v novejšem času napravili celó „Bärlower“ (Geschichtsfreund XXXIII., Einsiedeln 1878), I. Bergmann (1842) in I. G. Seidl (1853) imata za pravilno obliko „Ferlower“ toliko kakor „Fernlauerer“ in sta s pomočjo celjskega profesorja Pipana izumila slovensko obliko „Prekokar“. To obliko so potem večkrat rabili slovenski in nemški pisatelji, med tem, ko je P. pl. Radics (1879) izumil obliko „Berlogar“. Iz različnih razlogov pa se nam dozdeva, da je pristna oblika „Prelokar“, katero piše Schier l. 1777. in za katero se poteguje tudi Trstenjak v „Kresu“ IV., 631 (ali še bolje „Prilokar“ iz „pri“ in „loka“).

Iz Tomaževe mladosti nam ni nič znano. Ni znano, kje je študiral, tudi ne, kje in kdaj je bil posvečen v mašnika. Na Dunaj je prišel bržčas po priporočilu takratnega župnika v Laškem Frid. Aprecherja, svetovalca zadnjega celjskega grofa in pozneje namestnika cesarja Friderika III. (IV.) v Celju.

Na Dunaju je bil Tomaž cesarjeviča Maksimilijana učitelj iz latinščine, po nekaterih od l. 1466., pa gotoveje od l. 1468. ali 1469. naprej, in sicer s takim uspehom, da je Maksimilijan, akoravno v prvih časih jako slab v učenju, slovel za najboljšega latinca svojega časa. Na Dunaju se še hrani knjiga, katera ima na prvi strani napis: „Doctor Thomas de Cilia Maximiliano duci Austrie huius libri vsum dedit. 1471.“ in malo pozneje od iste roke pisani rek: „Quid prodest foris esse gloriosum, si domi male vivitur.“

Nekateri književniki trdijo celó, da je bil Tomaž Maksimilijanu tudi učitelj iz slovenščine. Verjetno je to, ker razven drugih jezikov je znal Maksimilijan tudi slovenski, kakor se je govorilo okoli Celja in v slovenski mejini. Tej misli tudi ne nasprotuje ona pravljica o „Weisskunig“-u, da se je mladi „Weisskunig“ slovenski in češki učil od nekega kmeta, ker Weisskunig je — roman.

Ali nobenega dokaza še nimamo doslej za trditev Kleinmayrjevo in Glaserjevo, da je Tomaž

za svojega gojenca spisal tudi slovnico in slovarček slovenskega jezika. Dr. Simonič in J. Šuman sta si že veliko prizadevala, da bi našla ti dve knjigi, ali doslej se jima še to ni posrečilo. Ako pa se ta trditev z dokazi vendar le spriča, tedaj je Tomaž naš prvi slovničar.

Tomaž je bil doctor utriusque juris, ali kdaj je to postal, ne more se dognati. Locher (Speculum acad. Viennensis . . . l. 1773. pars II. manusc.) našteva med promoventi juris l. 1474. tudi „Thomas de Cilia, praepositus Viennensis et episcopus constantiensis“; ali Tomaž se je že l. 1471. sam podpisal: „Doctor Thomas de Cilia“. Ker se vedno samo doct. juris nazivlje, postal je morda že kje drugod poprej doktor in se je l. 1474. le dal nostrificirati na Dunaju.

Tomaž je bil veleuččen mož, zraven pa tudi izvrsten govornik. Ko je cesar Friderik spoznal njegove zmožnosti, vzel ga je za svojega tajnega svetovalca, protonotarja in dvornega pridigarja. V tej službi je bil večkrat cesarski poslanec in pooblaščenec, tako l. 1473. do kralja Matije Korvina; v zimi l. 1475. v Rim kot prositelj za razne milosti cesarski hiši; l. 1476. v neki denarni obravnavi do dunajskih mestnih očetov, leta 1478. na Ogersko, da bi pozvedel kraljeve nakane. L. 1485. ga je poslal Friderik ob kanonizaciji Babenberžana Leopolda IV. celó v Rim in sicer zato, ker je od njegove govorniške zmožnosti v tej reči pričakoval največ uspeha. Leopold je bil svetnikom prištet dné 6. prosinca l. 1485.

Med cesarskimi prisedniki in kameralnimi sodniki nahajamo večkrat tudi našega Tomaža. Tako dné 14. vel. travna l. 1474; 9. mal. srp. l. 1476.; dné 12. listop. i. l.; l. 1477.

Cesarski protonotarius je bil Tomaž bržčas do l. 1491. Med tem pa ga je poplačal cesar Friderik za njegove zasluge s tem, da ga je napravil menda začetkom l. 1474. stolnim proštom v Kostnici (Constanza).

Iz Tomaževega delovanja v dōbi njegove prepoziture nam je znano to, da je tamošnje proštijo iz nova sezidal in njene prihodke jako pomnožil. Prošt v Kostnici je ostal tudi pozneje; še celó kot tamošnji škof. Ko je l. 1480. postal stolni prošt pri novoustanovljeni dunajski škofiji, hoteli so nekateri Tomažu kostniško proštijo odvzeti; ali po prizadevanju cesarjevem je papež Sikst IV. odločil, da naj tudi zanaprej ona proštija z vsemi svojimi dohodki ostane Tomažu.

Na Dunaju je bil že delj časa kolegijatni kapitul. Dné 18. prosinca l. 1465. je ustanovil papež Pavel II. dunajsko škofijo; zaradi raznih zadržkov se je ustanovitev zvršila šele l. 1480. Dné 17. kimovca istega leta se je slavnostno razglasilo ustanovno pismo pri sv. Štefanu, ob enem tudi imenovanje prvega škofa in prvega prošta, drugi kanoniki iz kolegijatnega kapitula so tudi v katedralnem kapitolu obdržali svoja prejšnja mesta. Prvim proštom je bil imenovan „Thomas de Cilia“ in je ob enem dobil vse druge časti, katere so bile s tem mestom združene; le mesto kancelarja je dobil še po odhodu prejšnjega, Janeza, bivšega nadškofa ostrogonskega, ko je ta l. 1482. postal upravitelj solnograške nadškofije. Sicer si je takrat upravitelj škofije dunajske Bernard de Rohr, prisvajal kancelarstvo, a cesar je odločil, da se le Tomažu in potem njegovim naslednikom sme priznati čast vseučiliškega kancelarja.

Ker je bil Tomaž vseučiliški kancelar, hočejo nekateri sklepati, da je bil tudi vseučiliški profesor; ali to se ne dá dokazati, ker v starih vseučiliških zapisnikih profesorjev ga ni nikjer zaslediti. Zraven pa moramo pomisliti, da je bilo mesto kancelarja s proštijo združeno, kakor je bilo v obče takrat vseučilišče ozko spojeno s cerkvijo — in sicer ne ravno v svojo škodo.

Kot dunajski prošt je bil Tomaž l. 1482. papežev pooblaščenec v prepiru pasavskega škofa Friderika Maurkircherja z njegovini kanoniki.

Ker je Tomaž kot kostniški prošt že pokazal, kako varčno zna ravnati s svojim imetjem, ni čuda, da so kostniški kanoniki po smrti svojega škofa Otona Sonnenberškega (um. 12. sušca leta 1491.) takoj pri volitvi naslednika mislili na svojega prošta, našega Tomaža. Kostniška škofija je bila pred takozvano „reformacijo“ največja nemška škofija, ki je l. 1435. imela 350 samostanov, 1760 župnij in 17060 duhovnikov; še ob koncu XVIII. stoletja je štela 900.000 duš, med temi 9000 duhovnikov, redovnikov in redovnic. Škof je bil državni knez, njegova kneževina je merila 22 štir. milj s 50.000 prebivalci. Kneževino je izgubil škof l. 1802., škofija sama se je opustila l. 1821. in se razdelila med več drugih škofij.

V XV. veku je bila kostniška škofija jako zadolžena. Miklavž Risenburški je v štirih letih s potratnostjo napravil 24.000 gld. dolga. Od l. 1474—1481. je prepir med Otonom Sonnenburškim in njegovim tekmečem Ludovikom Freyberškim prouzročil 60.000 gl. novih dolgov.

Ko so torej dné 30. sušca 1491 l. kostniški kanoniki volili svojega prošta „Thomas de Cilia“ Otonovim naslednikom, ni čudno, da je prosil

ta za štiri tedne in tri dni v premislek. Pa že čez teden dnij je prevzel težko breme. Res težko breme, ker upiralo se mu je prosto mesto Kostnica, upirali so se mu tudi — posebno švicarski — duhovniki. Mesto Kostnica je uživalo že čez sto let neki za škofijski žep jako škodljiv beneficij. Pri zadnji volitvi pa so kanoniki sklenili, da novi škof te „verschreibung“-e, kakor so Kostničanje nazivali oni beneficij, ne sme več potrditi. Ali po štirinajstmesečnem prepiru je moral Tomaž odnehati, ker ga Kostničanje drugače niso pustili v mesto. Potem (3. rožnika leta 1492.) pa so ga seveda sijajno sprejeli.

Tomaž je hotel zadolženo škofijo poboljšati in je zato, kakor že tudi njegovi predniki, zahteval posebni davek, „subsidiu charitativu“, zaradi katerega je l. 1491., ko je bil v Rimu, od papeža dobil posebno dovoljenje. Subsidiu charitativu je bil poseben davek jedenkrat za vselej (jednemu škofu) vsak 5. ali 10. „Pfennig“ (zato tudi „decimus“ imenovan). Toda duhovniki, posebno švicarski, so se Tomažu uprli in sicer tako, da je tudi proti njim l. 1493. (in 1494.) moral odjenjati in se zadovoljiti z vsakim 20. pfenigom.

Tomaž je bil oster gledé na duhovno življenje in vedenje. Za posamezne škofijske shode (Diöcesansynoden) je določil natanko, v kaki obleki morajo priti prelatje in drugi duhovniki, tudi obrede posameznih cerkvenih slavnostij je določno naznanjal; prestopnike cerkvenih postav je kaznoval brez prizanašanja.

Kakor Gerbert (*Historia Nigrae Silvae*) trdi, je Tomaž dal l. 1495. tiskati brevir za kostniško škofijo.

Tomaž je bil škof samo pet let. Umrli je dné 25. mal. travna l. 1496. okoli 75 let star in sicer naglo med službo božjo. Pokopan je v kostniški stolni cerkvi.

Akotudi se mu je povsodi nasprotovalo, posebno, ker ni bil domačin („er war ein unfreundlicher, ausländischer Mann“, pravi kostniški kronist Schulthaiss [1574]¹⁾), je vendar vse dolgove poplačal in še zraven 30.000 gl. zapustil v denarjih. Zato pa celó njegovi nasprotniki pripoznavajo, da je bil skromen in zadovoljen s celó malo postrežbo; nekomu se je zdel še prevarčen.

Tukaj je kratek (pa doslej vendar najboljše) življenjepis odličnega Slovenca, kateri je po svojih izrednih zmožnostih dosegel čast, da je umrl kot nemški knez. Tomaž se je izkazal povsodi zmožnega za svoje mesto in svoj posel. Bil je izvrsten odgojitelj mladega Maksi-

¹⁾ Doslovno: „was ain ungefründter usslendischer man, was ob 70 jaren alt (1491). Er was aber fast (= fest) gelert und vernünfftig . . .“

milijana; bil je spreten tajnik cesarja Friderika; cesar in papež sta ga čislala; in ako kot škof ni dosegel pri duhovnikih dovoljnih uspehov, kriv ni bil on, ampak jako neugodni časi. In

če se tudi ne dá dognati, da je Tomaž naš prvi slovničar, vendar smemo Slovenci nanj biti ponosni. Zatorej ob štiristoletnici njegove smrti slava njegovemu spominu!

Kočevje.

(Spisal Viktor Steska.)

(Konec.)

Kočevci so večinoma krošnjarji. Polje obdelujejo ženske, moški le tedaj, kadar se na pomlad domov povrnejo. Kmetijstvo iz teh vzrokov ni razvito, in tudi živinoreja ne uspeva. Mnogo sveta je še neobdelanega, pokriva ga grmičevje in slaba trava. Ako bodo hoteli ta svet izpremeniti v plodno polje, stalo bo seveda mnogo truda; svet je namreč kraški, skalovit in malokje raven. Kozolci so bili Kočevcem neznani. Najnovejši čas so se pa vendar tu in tam udomačili, dasi so še vedno redki.

Gore so apnenčaste, doline pokrite z izborna glino, ki ima mnogo aluminija v sebi. Pri Kočevju je pod ilovico premog, ki donša podjetnikom (trboveljski družbi) lep dobiček. Grušča blizu mesta ni, zato je zidanje jako drago.

Kočevci so pričeli krošnjariti že v zgodnji dōbi, kar ni čudno, saj jih domá slabo polje ni moglo rediti. 23. vinotoka l. 1492. je cesar Friderik III. v Lincu dovolil, da smejo tržiti z živino, s platnom in z drugimi izdelki po Hrvškem in drugih pokrajinah, da si opomorejo, ker so jim Turki prizadevali mnogo škode. Od tega časa so Kočevci trgovci z dušo in telesom,

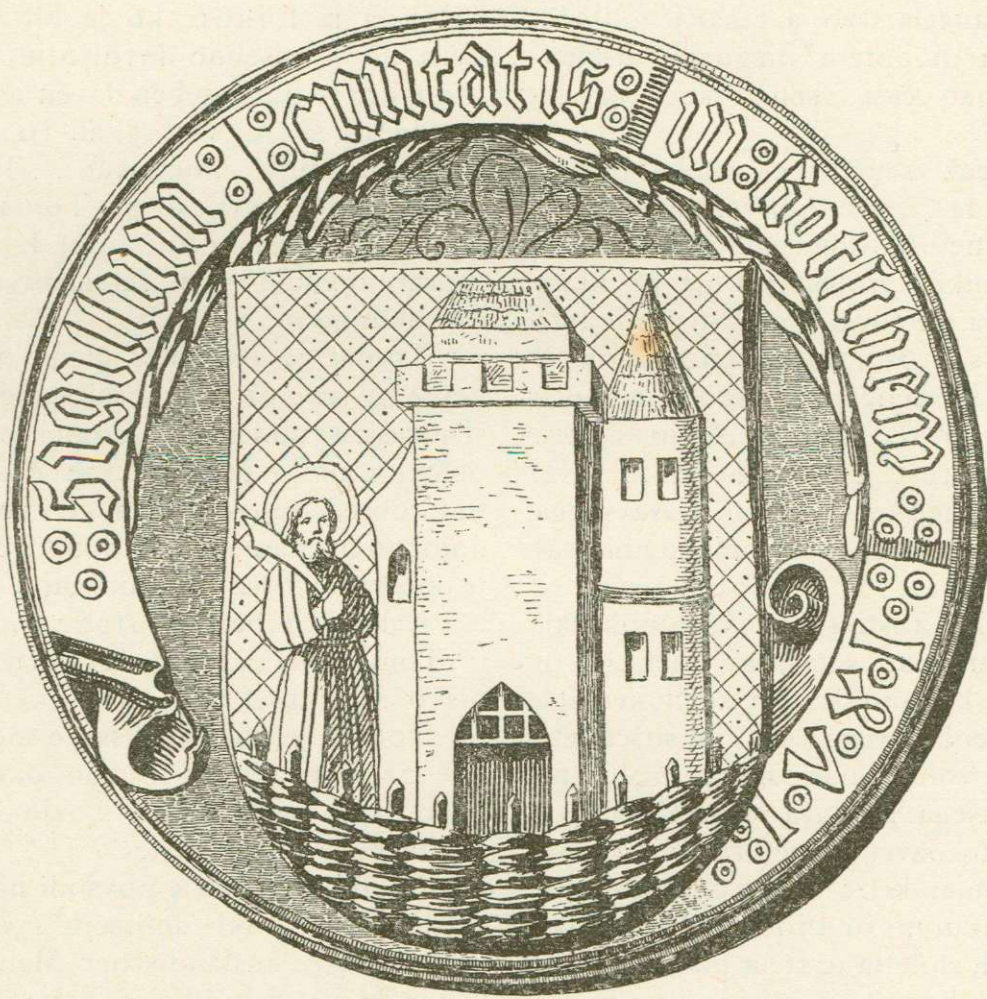
ne sicer toliko doma kakor v ptujini n. pr. na Dunaju, v Trstu, v Pragi, v Pešti, v Varšavi, kjer imajo velike trgovske hiše. Krošnjarji gredó

proti jeseni iz doma, in se navadno na pomlad vračajo. Nekateri pa tudi po več let izostanejo in le denar domov pošiljajo. Nove postave krošnjarstvu niso ugodne, ampak je zelo zatirajo. Zato krošnjarstvo peša, in ž njim tudi imovitost Kočevcev. Mnogo ponosnih hiš spominja na prejšnje lepe čase. Mnogo se jih seli v Ameriko, kjer se jim večinoma dobro godi.

Obrtnikov ni mnogo, ker ni tekočih vodá. V prejšnji dōbi so

se bili združili v zadruge. Znana je črevljarska zadruga, za katero je odredil l. 1689. Ferdinand, grof Turjaški, da se morajo vsi usnjarji in črevljarji podvreči pregledovanju, kolikorkrat bi bilo potrebno. Noben usnjar ali črevljar, bodisi v mestu ali zunaj mesta, ne sme svojega obrta opravljati, niti pomagáča vsprejeti, niti vajenca oprostiti, ako se ni vpisal v bratovščino. Kdor bi se pregrešil, plača 50 cekinov v zlatu dvorni blagajni. Zadruga mora vsak slučaj naznaniti dvoru.

Kočevska zadruga črevljarjev in usnjarjev se je pa kmalu združila z žužemberško in top-

Kočevski grb. (Risal G. Porenta.)

liško v jedno celoto. Pravila in pravice so ji pa pogorela, zato so prosili Marijo Terezijo, naj jih ponovi. Ta ustreže želji l. 1760.

Ta pravila so podobna pravilom drugih zadrug. Omenimo nekatera: Svoj sedež ima ta zadruga v Žužemberku, kjer se hrani škrinja, zastava in pečat. Zavetnika sta sv. Janez Evangelist in sv. Barbara. Na ta praznik so imeli shod in volitev, če niso potrdili prejšnjih odbornikov. Volili so tri cehovne mojstre, najstarejši je bil cehovni oče. Vdeleževati so se morali vsi udje procesije sv. Reš. Telesa in z gorečimi svečami spremljati sv. Rešnje Telo v cerkev. Kdor je izostal brez vzroka, plačal je funt voska. Vsako kvaterno sredo je bila peta maša za žive in mrtve ude. Pri shodih so obravnavali svoje stvari: reševali vprašanja, volili, sodili in kaznovali.

Vajenec je moral biti pol leta na poskušnjo pri mojstru, potem ga je vsprejel le-ta za pravega vajenca na tri leta. Prepiri so bili prepovedani. Vajenec, pomočnik in mojster so morali plačati neko vsoto, ko so dospeli do višje časti.

Mojstri (nastavniki) so jedini plačevali udnino zadrugi. Zanimivo je tudi določilo, naj se noben usnjarski mojster ne predrzne usnja mazati s polhovo mastjo ali izdelovati iz kož poginilih živalij, kar naj bo prepovedano poštenjaku.

Prejšnja leta so imeli Kočevci svojo nošo. Valvasor pravi, da se v obleki odlikujejo od drugih Kranjcev. Za vzgled podaje tudi sliko kočevskih noš. Toda ta noša pojema; pri moških je izginila in pri ženskih je velika redkost. Podobna je belokranjski, posebno zaradi bele barve, samo da je preprostejša.

Kočevci so uvideli, da kmetijstvo nič ne obeta in da krošnjarstvo propada. Premišljevali so, kako bi si opomogli. Prepričali so se, da jim bo največ koristila šola in železnica.

Spodnja gimnazija se je otvorila 28. vinotoka l. 1872., to se pravi, da se je takrat pričel pouk, dočim je bilo poslopje dovršeno šele l. 1874. V četrtem letu svojega obstoja je štela samo 63 dijakov. Število se je znatno povečalo, ko je leta 1881. postal Stampfl podpornik šolske mladine. Odslej namreč šteje spodnja gimnazija do sto dijakov.

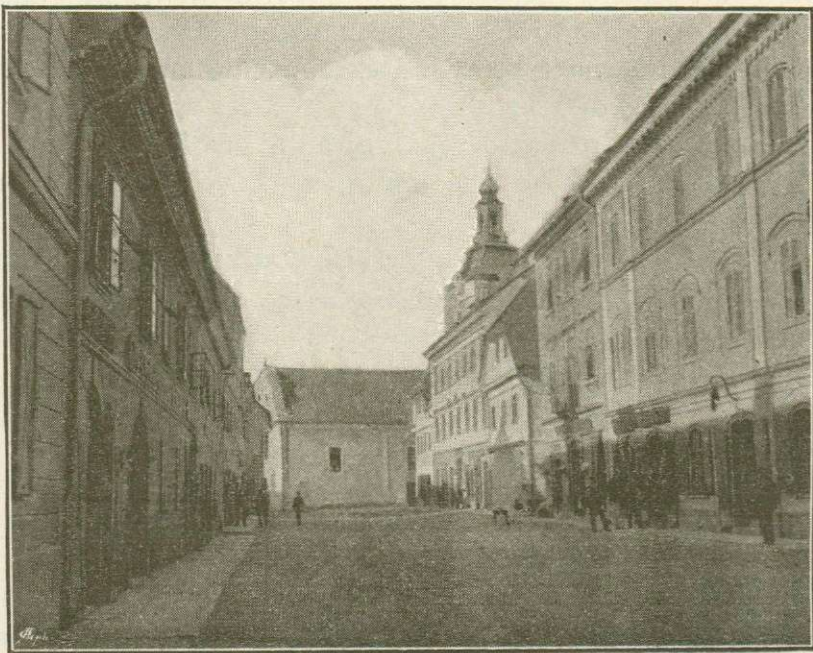
Kdo je Stampfl? Janez Stampfl se je porodil l. 1803. pri Kočevski Reki (Eben bei Rieg). V Pragi je tržil z južnim sadjem in si nabral veliko bogastvo. Za mesto Prago je mnogo storil, še več za Kočevje. Z glavnico 100.000 gld. je ustanovil 47 dijaških ustanov, in sicer 8 po 200 gld., 1 za 150 gld., 14 po 100 gld. in 24 po 50 gld. Prosilci morajo biti rojeni Kočevci nemškega materinega jezika.

Stampfl je kupil v spomin svoje hčere hišo in zemljišče za obrtno šolo za 20.000 gld. in je vrh tega podaril še 3000 gld., vse to je prepustil nemškemu Schulvereinu, ki oskrbuje ta zavod.

Ker Kočevcem radi spotikujejo, da so le trgovci in v duševnem oziru zaostajajo za drugimi narodi, začele so „Mittheilungen des Vereines der Deutschen aus Gottschee“, ki so izhajale od leta 1891. do leta 1893. vsak mesec jedenkrat, prinašati članke, ki kažejo, da je mnogo Kočevcev doseglo visoko stopinjo izobrazbe in učenosti, in si tudi s peresom pridobilo znano ime. To je priznal že naš v izrazih vedno izvirni kronist Valvasor, pišoč: „Sie geben keine guten Soldaten, weil sie etwas furchtsam, — hingegen werden die, welche studieren, verständig und gar gelehrt.“

Za ljudski pouk skrbita deška in dekliška čveterorazrednica in otroški vrtec, ki ga vzdržuje nemški Schulverein. Mesto je l. 1890. štelo 1110 prebivalcev. Med njimi je tudi mnogo Slovencev, zlasti uradnikov, poslov in delavcev v premogovniku. Ozrimo se nekoliko na slovenstvo na Kočevskem.

V grajščinskem urbariju l. 1574. je naštetih 1545 posestnikov in najemnikov, toda le 105 jih nosi slovensko ime. Sedaj pa se je na Kočevskem izpremenilo. Kočevcem se je prejšnja leta dobro godilo. Krošnjarstvo je cvetlo in donašalo obilo dobička. Navadili so se živeti gosposki. Zadnja leta pa krošnjarstvo peša, za služek hira. Živeti torej Kočevci ne more tako, kakor je bil vajen; ne ostaja mu drugega kakor zmerneje živeti, ali pa se preseliti v druge kraje, kjer si lažje služi kruh — v Ameriko. Doma prodá hišo in zemljišče, in hajdi z vso družino

Glavni trg v Kočevju.

Pogled na župno cerkev in župnišče.

v Ameriko. Kupec njegovega posestva je navadno Slovenec. Zato je mnogo Slovencev na Kočevskem, toda brez pravic. Med dvesto različnimi priimki sem naštel malone polovico slovenskih.

Slovenec, ki se takisto naseli na kočevska tla, ne zna ne nemški, ne kočevski. Za silo se pa kmalu navadi. Otroci skačejo po vasi, občujejo s kočevskimi otroki in se igraje naučé kočevske govornice in pozneje v šoli nemškega jezika. V šoli in cerkvi ni čuti domače besedice. Moliti in brati se učé le nemški. Slovenskih molitvenikov in drugih knjig ne morejo rabiti, ker ne poznajo slovenskih črk. Če tudi dalje časa pohajajo šolo, ne privadijo se slovenskemu berilu, ker se sicer v tretjem in četrtem razredu učé spoznavati latinske črke, a le pod imenom, da so latinske, na slovenščino pa se nihče ne ozira. Rojeni Slovenec je torej popolnoma nemški vzgojen, o svoji materinščini nima niti pojma. Ni redek slučaj, da mati moli slovenski, otrok pa odgovarja nemški. Ali je torej čudno, če ubožec pozabi na svoje pokolenje, če se poprime le nemščine in nevedé zataji svoj rod?

Kako bi si torej Slovenci ohranili svojo narodnost? Ako bi se v šolah in v cerkvi nanje ozirali.

Res, da ni v vseh kočevskih krajih jednako razmerje med Slovenci in Kočevci; res, da je Slovencev po nekaterih vaséh malo, a po drugih vaséh jih je zopet več. Mnogo Slovencev je uprav v kočevski mestni občini in v lienfeldski. V kočevski župniji je izvestno več stotin Slovencev, vendar morajo vsi slovenski otroci obiskovati popolnoma nemško šolo. Lani je bilo na kočevski ljudski šoli 60 Slovencev.

Slovenci se morajo povsodi učiti drugega deželnega jezika, Nemcem tega ni treba. Če je kje na Slovenskem peščica Nemcev, morajo imeti lastno šolo, da jih ne okuži slovenski

duh; množici Slovencev pa ni treba nobene šole, nobenega pouka v slovenskem jeziku, ako so v manjšini. Slovenci smo pohlevni in z malimi drobtinami zadovoljni. Zato pravica zahteva, da višje oblasti skoro omogočijo slovenskim otrokom v Kočevju in v okolici, da se bodo navadili vsaj slovenski brati in pisati.

Prihajajoč po železnici iz Ljubljane, vidiš na desnici pivovarno in nekaj hiš. Ta kraj se imenuje Hutterhäuser. Na levisi zagledaš cerkvico, ki se imenuje cerkev sv. Reš. Telesa (Corpus Christi). Zraven nje je kapelica Božjega groba, prav taka kakor drugodi. Cerkev je bila znana že leta 1471., ko je cesar Friderik III. prestavil dva sejma v mesto. Ob Valvasorjevem času je bila sedež bratovščine svetega Reš. Telesa. Za cerkvijo je nova misijonska hiša. Bližajoč se mestu zapaziš novo poslopje, na pol dovršeno, — novo sirotišče. Na polju za tem poslopjem je velika jednolična zgradba, stara grajska žitnica. Med prvimi hišami v mestu se nahaja spodnja gimnazija. Pred Rinžo stoji na levem bregu prostorno župnišče.

Rinža! Čudno ime, kaj ne? Prof. Obergföll izvaja ime od Runse — Rinsal — Bach. Rinža torej pomenja „potok“. Kadar je voda plitva, ne vidi se prav nič, da bi tekla. Kadar pa deževje naraste, pozna se smer toka. Čez Rinžo se vpenja lep kamenit most. Na desnem bregu se nahaja cerkev sv. Fabijana in Sebastijana. Prej je bila kapela. L. 1791. so jo povečali in povzdignili v župno cerkev. Veliki oltar nosi zapisano letnico 1766. Stolp je zelo širok, ker je zidan na starem stolpu mestnega obzidja. Tik presbiterija se nahaja dolbina, kjer so shranjena srca kočevskih vojvod. V ladiji opaziš na listovi strani mal oltar, ki se nič ne vjema z drugimi v cerkvi. Ta oltar je namreč iz nekdanje kapele na Frideriksteinu. Narejen je v renesanskem slogu iz črnega marmorja. Slika predočuje Jezusov krst v Jordanu.

To jedino mestno cerkev menijo podreti in na njenem mestu zidati krasno cerkev v romanskem slogu po načrtu umrlega slavnega arhitekta barona Schmitt-a. Stala bo brez notranjščine 100.000 gld.

V mestu je več lepih dvonadstropnih hiš. Največje poslopje je turjaški grad. V tem gradu so vsi uradi, knezov logarski urad, obsegajoč 19 udov, in še mnogo stanovališč.

Pri gradu se loči cesta na levo in desno. Na levi prideš po kamenitem mostu čez Rinžo in kmalu do pokopališča. Sredi pokopališča stoji kapelica, dočim je prej stala na istem prostoru mogočna župna cerkev sv. Jerneja. Podrli so jo l. 1872. V kapelico je vzdanih nekoliko nagrobnih plošč, nekoliko jih je v tlaku. Dve sprednji plošči sta spomenika Lenarda in Elizabete pl. Erberg, zadaj

Džamija El-Azhar v Kájiri.

za kapelo je plošča Frančiška Ursina grofa Blagaja, stotnika hrvaški meji, umrlega l. 1576.

Ob gradu na desno hodeč pridemo do obrtne šole, ustanovljene leta 1882. Za njo je vrbov vrt in za tem nova ljudska šola. Med obrtno in ljudsko šolo je kostanjev drevored, ki se deli pred pošto v več oddelkov. Za pošto se izgublja Rinža pod zemljo.

Od severozahoda proti jugovshodu se razprostira Frideriksteinska Gora, katere najvišji vrh je „Burger Nock“ z 1022 m. Na drugem vrhu so razvaline nekdanjega močnega gradu Fideriksteina. V tem gorovju se nahaja tudi jama kapnikov in ledena jama, ki je krog 80 m globoka. Društvo hribolazcev je napravilo vanjo lesene stopnice.

Mesto oskrbuje z vodo Rinža. Voda ni niti okusna, niti zdrava. Nahaja se v obližju tudi nekoliko studencev, toda nikjer ni videti tekočih virov, ki drugodi žuboreč izpod hribov napajajo doline. Meščani namerjajo napraviti vodovod. Ker voda ob deževju hitro naraste, bile so prej povodni precěj pogoste. Odkar so pa iztrebili

požiralnike in napravili nekoliko novih, odteka se voda po teh pod zemljo, in povodni so minile.

Velike važnosti za mesto je premogovnik na severovshodni strani mesta. Prej je stala na istem prostoru steklarna. Lastniki so jo prodali s svetom vred trboveljskemu premogokopnemu društvu. To je zvezalo premogovnik s postajo in razpošilja premoga vsak dan 30—40 vagonov, odkar teče železnica. Za razsvetljava skrbi električna luč.

Železnica je prinesla nekoliko več življenja v ta poprej malo znani kraj kranjske dežele. Ptujci radi prihajajo, da si ogledajo mesto in premogovnik ter čujejo nenavadno kočevsko govorico.

Predno se ločimo od kočevskega mesta, čujmo še začetek kočevske himne:

Vom Rinnseequell zum Kulpastrand
Soll unser Lied ertönen:
Hoch lebe das Gottscheerland!
Hoch seinen deutschen Söhnen!

Črtice iz zgodovine lepih umetnostij.

(Spisal dr. Anton Medved.)

(Dalje.)

Kakor kiparstvo in stavbarstvo, tako ima tudi slikarstvo svoj baroški zlog. Istina je celó, da se je na tem polju začel kazati prej, kakor pa v onih. Caravaggio, ki nam je že znan, je njegov oče in začetnik; pri njem, prav za prav, nahajamo prve baroške pojave. Njegovo viharo življenje in večina njegovih del, vse je — barocco, proračunjeno, da „za trenutek razburi domišljijo in vname živce.“ Nervozni so postali s Caravaggiom umetniki in njihovi občudovalci, ž njim se pričinja „vek iznenajanja in razburjenosti“.

Kar je Caravaggio začel, to so njegovi obilni posnemovalci marljivo nadaljevali. Na poti, na katero je bil krenil on, hiteli so burno naprej. Inače tudi ni bilo mogoče, vkus onega časa je to brezpogojno zahteval, novega toka ni mogel nihče več ustaviti. Nekaka romantika se je polastila razvnetih duhov. Vsakdanjost ni več zadostovala, nekaj je moralo biti posebnega, nenavadnega, ali oblika, ali snov, ali pa oboje, kar je bilo občinstvu najljubše.

A počasnejše, kakor v kiparstvu, razvijal se je v slikarstvu baroški zlog. Caravaggiu je sledilo še dovolj umetnikov, ki se lahko prištevajo prejšnji dôbi. Med njimi so celó možjé,

ki se v marsikaterem oziru primerjajo s prvimi klasiki, vsaj v nekih umotvorih. Postavim:

Josip Ribera.

Josip Ribera je bil rojen v Jativi na Španskem leta 1588. ter je umrl leta 1656. v Napolju. V slikarstvu se je uril že kot otrok; njegovi ne posebno odlični učitelji so mu zaradi velike nadarjenosti prorokovali zlato bodočnost. On sam je ni upal; zakaj njegova ponižna skromnost je v njegovem srcu udušila vsako ponosnejšo nado. Vrh tega je bil še be-raško ubog; skrajno siromaštvo je bilo tako rekoč njegova sestra. A marljiv je bil nenavadno.

Ko si je prislužil potnino, odpotoval je v Napolj, kjer so takrat njegovi sorojaki gospodarili in izsesavali ubogo ljudstvo. V Napolju je bil vladnim možem dobrodošel vsak Španec, posebno pa umetnik. Ribera je to sam izkusil z velikim veseljem. Preprosto napoljsko ljudstvo je pa, kakor vsakega Španca sploh, srdito tudi njega merilo z ognjenimi očmi. In on je bil še male, neznatne postave, bledih, suhih lic. „Spagnoletto — Španjolček!“ so se mu radi tega rogali popularni; ta priimek mu je ostal za vselej. Ribera pa je z marljivostjo hotel premagati nezno snatolcevanja. Neumorno se je uril v sli-

karstvu, celó jesti se je po dnevu branil, da le časa ne bi tratil. Slikal je deloma po lastni domišljiji, še več pa je posnemal po znanih velikih v slikarstvu. Njegov ljubljeneec je postal Caravaggio, oni surovi realist; njegove slike so mu najbolj prijale. Da je ravno njega izvolil za svoj vzor, to je pomenljivo, saj je s tem že določen njegov vkus, njegovo bodoče delovanje že označeno. Ko je pozneje prišel na svojem potovanju v Rim, navduševal ga je mogočno Rafael; po njem je želel svoje zmožnosti oblažiti, znamenje, da je bil njegov umetniški čut plemenit.

Vrnivši se v Napolj, slikal je prvo večje delo: „Mučeništvo sv. Jerneja.“ Nevarna snov! Že povest o mučeništvu imenovanega apostola je strahovita; kožo mu derejo raz živo telo! Koga to ne presune? A kakšne misli nas navdado, ako vidimo to nečloveško mučeništvo naslikano, kakor da bi videli gorostasen dogodek sam? Ne — to je pregrozna snov; v plemenito umetnost ne spada, vsaj v tej obliki ne. Morebiti gane nizko ljudstvo, ki gleda vročo, tekočo kri, a izobraženemu srcu je tak prizor samo groza; manjka mu one vzvišenosti, ki diči umetnost z nebeškim sijajem, ki napolni srce z nepopisno, skrivnostno radostjo, ne pa s tresočim trepetom. To je znak baroškega zloga. Vendar je Ribera imel s to sliko čudno srečo. Delo je vzbudilo v Napolju veliko pozornost; vse je nad njim strmelo. Vojvoda Osunna, ki je takrat v imenu španskega kralja vladal v Napolju, je veledušno obdaril umetnika ter ga imenoval prvim dvornim slikarjem.

V novi, preodlični službi je bil, kakor prej, vzgledno delaven. Ustvaril je dolgo vrsto različnih umotvorov. Lepa je slika „Sv. Januvarij“ (sedaj v cerkvi njegovega imena). Sveti Januvarij je bil k smrti obsojen; vrgli so ga v kotel, poln vrelega olja. A glej, Januvarij je bil čudežno rešen. Umetnik predstavlja trenutek, ko stopi Januvarij iz kotla ter se ljudstvo temu čudi. — Že zopet taka snov!

Najboljše njegovo delo je pač brezdvomno res ganljiva slika: „Kristusa s križane majo“, ki se sedaj nahaja v cerkvi sv. Martina v Napolju. Mnogo umetnikov je že obdevalo to težavno snov; med onimi, katerim se je posrečila, je Ribera vsekako med prvimi. Na njegovi sliki je vse tako naravno, da bi lahko kdo slutil: to je Rafael. Mrtvo truplo Jezusovo je v tolikem veličastvu, da se mora priznati: malokdo je umel, kakor Ribera, na mrtvem truplu Jezusovem izraziti božjo naravo tako značilno.

Ribera si je sčasoma priboril častno ime. Njegova slava se je širila daleč okrog; prodrila je i pred prestol papežev. Veliki zaščitnik vsako-

vrstnih umetnikov, Urban VIII., mu je bil toliko naklonjen, da mu je podelil — Kristusov red, najvišje odlikovanje, katero morejo papeži pokloniti posvetnim možem . . .

Toda Ribera ima še drugo veliko zaslugo za umetnosti; vzgojil si je učenca, ki je dokaj odličnejši kakor on sam; to je vrli

Lukež Giordano.

Izreden umetnik! Da bi bil pač živel v boljših časih in v ugodnejših razmerah! Njegova umetniška nadarjenost lahko in smelo tekmuje s komer koli.

Rodom je bil Napoljčan (1632). Njegov oče je bil preprost slikar, katerega zgodovina ne bi omenjala, da ne bi imel tolikega sina. Več veselja, kakor do slikarstva, imel je Lukežev oče gotovo do zlatih rmenjakov. Ne le, da je sam delal samo za denar in radi denarja, izkoriščal je v isti namen tudi nadobudnega sina. Neizmerna škoda, da je to storil ter tako pokvaril njegovo izobrazbo. Ko je namreč pohlepni oče zapazil, da je sinček jako spreten risar, takoj ga je silil, naj riše dela slavnih umetnikov. Pokorni Lukež se je moral leta in leta na odločno zahtevanje očetovo baviti samo s preri-sovanjem. Na očetovo povelje je šel tudi v Rim, a tukaj se ni učil prosto in vežbal razumno v slikarstvu, marveč je delal s svinčnikom posnetke po nesmrtnem Rafaelu. Njegove „Loggie“ je posnel dvanajstkrat, „Konstantinovo bitko“ celó dvajsetkrat in še celó večkrat nekatere umotvore Michelangelove. Da je bilo to zanj duhomorno opravilo, umevno je ob sebi. Oče pa ga je vedno priganjal in zbadal z osornim glasom: „Luca, fa presto!“ (Lukež, delaj hitro!) Fa presto! je slišal po sto pot na dan. Součenci so se mu radi tega posmehovali in „Fapresto“ bil je od ondaj njegov stalni priimek. Zaslužil si ga je v istini, zakaj risal, semtertje tudi slikal, je z neverjetno urnostjo. A žal, da je zraven postal površen in da v umetnosti ni sprejemal pravega, dostojnega pouka.

Ko je odrastel, ušel je svojemu očetu, sit neprestanega priganjanja. Obiskal je v drugič Rim, seznanil se je z njegovimi umetniki, potem si je pa tudi ogledal še druga mesta, ki hranijo toliko dragocenih umetnostnih spomenikov. Posnemati je znal vsakogar; a v risanju mu ni bil nihče kos. Tudi čopič njegov je zaslovel kmalu v umetniškem svetu. Njegova domišljija je bila bujna, kar je za slikarja velevažnega pomena; njegove barve so bile živahne, večinoma žarno-svetle, a vendar v blagodejnem soglasju. Kolike prednosti torej za odličnega slikarja!

Dela je imel vedno preobilo. Morebiti niso nobenega slikarja tako obsipavali z naročili kakor njega. A kar je najbolj čudno, tudi

nobeden umetnik ni tolikim zahtevam ustrezal kakor ravno Giordano. Rekli so, da ima Fapresto „čopič s perutnicami“. Grof Saldini je prišel v Napolju k njemu ter naročil lepo sliko za domačo kapelico. „Ako vam je ljubo, prevzvišenost, potrpite tukaj dobro uro.“ Fapresto vzame paleto in mahom na delo! Grof se vsede zraven in radoveden čaka, kaj bo. Mine napovedani čas, in naročena slika je bila gotova. „Blagovolite jo sprejeti!“ — „V tako kratkem času in tako krasno sliko dovršiti? . . . Je-li mogoče . . .?“ In vendar je bilo tako. Grof sam je odnesel sliko domov. „Sveti Frančišek krsti Indijance“ je neka druga Giordanova sloveča slika, katero še dandanes občudujejo v jezuitovski cerkvi v Napolju; Fapresto jo je dovršil v poldrugem dnevu. V cerkvi sv. Martina, na onem dražestnem hribčku v Napolju, ki očara vse obiskovalce, je več opresnih slik, ki predočujejo razne dogodbe iz starega zakona. Veščak in prostak jih jednoglasno hvalita, češ: lepe so! A kako so nastale? Fapresto jih je začel in zgotovil v 48 urah, ko je bil že 72 let star,

Tako hitrega slikarja pa še ni bilo!

L. 1690. je bil Giordano poklican na Španško, kjer je slovel še bolj kakor v svoji domovini. Z navadno, s prirojeno spretnostjo je slikal med drugim tam tudi več opresnih slik v cerkvi sv. Lavrencija (Del Escorial). Predstavljajo različne povesti iz življenja sv. mučenika, kateremu je cerkev posvečena. To delo je vsestransko ugajalo toliko, da je kralj Karol II. umetnika povzdignil v posebno priznanje v viteški stan. Po smrti imenovanega kralja se je vrnil v Napolj, kjer je umrl l. 1705.

Njegove slike so neštene, različne po snovi, a še bolj po vrednosti. Strokovnjaki cenijo najvišje njegovega „Seneka“. Seneka, znani odgojevalec in dolgoletni svetovalec Neronov, odlikoval se je po jekleni značajnosti in visoki učenosti. V modroslovju je prekosil vse svoje vrstnike. Pravijo, da je dopisoval s pač največjim veleumom one dôle, z neprimerljivim sv. apostolom Pavlom. L. 65. je bil pa, 70letni starček, Neronu zatožen skrivne zarote proti mogočnemu cesarju. Vedel je takoj, kaj ga čaka zaradi takega sumničenja, — smrt namreč, katera je bila pokosila že toliko nedolžnih žrtev na trinoškem dvoru. Da bi se pa njega biriči polastili in ga morebiti mučili, sramotno trpinčili — ne, tega Seneka ni hotel prenašati! Rajši si hoče sam končati življenje. Vzame torej ostro britev, in potem premišlja, ali bi, ali ne bi. Žalostna smrt vsekako, toda po rimskih nazorih je v takem slučaju samomor najlepša smrt, saj je Katon tudi storil tako. Tudi Seneka se slednjič odloči za prostovoljno smrt. Modrijan si pre-

reže žilo leve roke. Ta trenutek je uprizoril Giordano. Snov je nekoliko dvomljiva, Senekovo početje sramotno, a Fapresto je dobro vedel, kako je treba te nedostatke zakriti z umetnostjo. Izvrstnemu slikarju je dana kaj lepa prilika, duhovito izraziti notranji boj nesrečnega modrijana, omahljivi značaj, ki pred smrtjo trepeče, a si jo vendar sam zavda. Naš umetnik je to vrlo pogodil. Seneka je na sliki tužni vzor obupnega modrijana, ki vidi pred seboj dvojno zlo, z zavestjo, da temu ali onemu ne more uiti . . .

Prav lepa je tudi Giordanova slika „Zmagonosni David dviga Golijatovo glavo“, po znani svetopisemski povesti. Mnogo je slikal Fapresto za cerkve; svetih podob je od njega na stotine. „Kristus nasiti 4000 mož“, „Boj med dobrimi in hudobnimi angeli“, „Zaroka Marijina in Jožefova“ so umotvori verske vsebine, katerih lepi in plemeniti predmeti se popolnoma strinjajo s prijetno obliko, v kateri jih predočuje Giordano. Jasno kažejo, da je bil on v istini nadarjen umetnik. Da bi bil kdaj užival reden in natančen pouk, ne bi ga šteli med baroške zastopnike. Sicer se pri njem ta zlog med vsemi takratnimi slikarji (in umetniki sploh) gotovo najmanje opaža, a popolnoma se ga ni ogibal. Njegova nenaravna hitrost v slikanju ga je dostikrat zapeljala na kriva pota; iz nje se je izcimila lahkomišelnost, da na slikah ni opazoval malih potez, ki so posamezne dozdevno sicer odveč, a v celoti so neobhodno potrebne. Takih hib v zlatem veku lepih umetnostij ni najti. Kako lahko bi se jih bil Fapresto otresel! Kako lahko bi si bil vzgledno marljivi in jako nadarjeni umetnik priboril visoko slavo v svojem stanu ter zdatno povzdignil že itak veliki pomen svojega rojstvenega mesta Napolja.

Krasni in bogati Napolj je bil sploh v 17. veku za umetnosti izredno važen. Že od nekdanj so napoljski vladarji umetnike veledušno podpirali. V 14. stoletju so bili kralji iz francoske rodovine Anjou dobrotljivi mecenati; od vseh vetrov so prihajali umetniki na njihov gostoljubni dvor. Ko so se pa l. 1504. Španci Napolja polastili, pognale so umetnosti še lepše cvetke. Napolj je jel uspešno tekMOVATI celó z Rimom. Slikar Andrea da Salerno (1480 do 1545), ki je bil Rafaelov učenec, je vneto razširjal v Napolju plemenite ideje svojega velikega učitelja. Josip Cesari (1560—1640), slikar in kipar, bil je občudovan daleč okrog; Massimo Stazzone (1585—1656) vzgojen v Rimu po delih nesmrtnih mojstrov se je tako odlikoval po ganljivi nežnosti in ljubkosti na svojih slikah, da so ga proslavljali z laskavim priimkom „Rafaele di Napoli“.

Največji napoljski umetnik je pa

Salvator Rosa,

katerega omadežuje skoro jedino ta napaka, da je živel v baroškem času. Prevelik je bil za ozko obzorje svojega časa!

Življenje njegovo je podobno bolj čarobni bajki kakor pa resnici. Rosa je neverjeten čudak v zgodovini lepih umetnostij. Zares njemu ni bilo jednacega.

Rojen l. 1615. v bornem mestecu Renella, užival je prvo odgojo v prav skromni meri v Napolju. Živel je le od milodarov. A ko so njegovi dobrotniki zapazili pri njem nenavadne zmožnosti, pomagali so mu v višje šole, v katerih se je prav marljivo učil modroznanstva. Napredoval je nepričakovano dobro. V Napolju je postal kmalu javno znan in obče priljubljen. V veselih družbah je bil vedno prva oseba „Salvatorček“, kakor so mu rekali zaradi njegove sicer majhne, a ljubeznive in čedne postave.

A življenje v Napolju mu ni dolgo ugajalo. Njegovi ognjevit domišljiji ni zadostovalo lepo morje s krasno napoljsko okolico. Hrepenel je po zanimivejših krajih in ljudeh. V Apulijo, v strmo pečevje, v divje jarke in globoke propade ga je mikalo, tje, kjer še plašijo in strašijo — pustolovni roparji. In šel je tje doli. Namen mu je bil „proučevanje sveže in čiste narave“. A prej, nego je slutil, seznanil se je z roparji na jako neprijeten način. Ujeli so ga namreč, zvezali v jeklene verige in jako nevarno ranili; le njegova krepka narava ga je rešila smrti. Ko je pa po dolgem času vendar zopet okreval, tedaj se mu je roparski stan omilil in prikupil toliko, da si ga je sam izvolil za svoj nadaljni poklic. Imel je odslej lahko priliko „proučevati čisto naravo“. Doživel je v obilici presunljivih prizorov. Tu je videl krvave boje, tam je gledal cele vasi v groznem plamenu, ki je je zanetil on sam in tovariši njegovi. Videl je vse pojave „čiste narave“, pristno romantiko; srce je rajalo zaradi neprimerljivih utiskov. Toda vest se mu je kmalu vzbudila; kmalu so se mu studili krvavi dogodki. Salvatorček — ropar?! Sramovati se je jel svojega imena; zjokal se je nad svojo neodpušljivo zmoto. Zato je skrivaj pobegnil ter bežal v svojo domovino. V strašnem siromaštvu je priberačil v Napolj, potrta na telesu, še bolj na duši. Iz razumljivih vzrokov in razlogov se je varoval objaviti svoje dogodivščine in „studije v čisti naravi“. A pomoči mu ni bilo od nikoder, zaslužka nikjer . . . kakor hromi starček grobu, tako se je Rosa bližal neizogibnemu obupu. V najhujši stiski se ga je neki dobrohoten slikar usmilil, vzel ga je k sebi ter ga poučeval v svojem obrtu. Ker je učenec — odslej vedno tih in resen — izborna na-

predoval, svetoval mu je blagi dobrotnik in učitelj, naj gre v Rim, da se više izobrazí. L. 1634. dospe Rosa, poln sladkih in ponosnih nad, v večno mesto. Od l. 1642—1653. se je baval v Florenciji, kjer so ga čislali v vseh slojih umetnostno izobraženega prebivalstva. Od onodod se je zopet vrnil v Napolj, kje se je povspel do občne veljave in si je zaslužil lavorov venec za svoje vrline in priznanja vredne zasluge. Umrli je l. 1673.

Kot slikar je bil Rosa v svojem času odločilnega pomena. Z mojstersko spretnostjo in vzgledno marljivostjo si je pridobil s svojimi mnogobrojnimi slikami pri ljudstvu velik vpliv, radi katerega bi mu lahko zavidal vsak mojster. Pariški Louvre hrani sedaj večino njegovih del. Slikal je najrajši bojne dogodke. Njegov vek je bil vek strahovitih bojev. Tridesetletna vojska je nepopisno razburjala duhove, narodi so divjali, surov vkus je zahteval prikladnih žrtev. Boj — in bodi si še tako grozen — je prijal občinstvu bolj, kakor pa sladek mir in skrivnostna tihota. Salvator Rosa je javno mnenje dobro spoznal; zato je tako pogosto slikal krvave vojske; gorostasni prizori iz smrtnih bojev so mu bili najljubši predmeti. Slikal je, kar naš nedosežni Prešeren tako žalostno opeva:

Gnijó po polji v boji pokončani
Trum srčni vojvodi in njih vojščaki.

Ali pa:

. . . vname

Se strašen boj, ne boj, mesarsko klanje.

— — — — —
In vstane šum, da mož za možem pada.

Ko zor zasiže na mrličev trôpe,

Ležé, k' ob ajde žetvi al' pšenice

Po njivah tam ležé snopôvja kôpe.

Take snovi si je izbiral Rosa. Slikal jih je z živimi barvami in tako vzbudil pri gledalcih globok utisek.

Posebno sloví njegova slika „Katilinina zarota“, ki predočuje, kakor že naslov pravi, jednako bojno tvarino. Katilina, zakleti rimski upornik, je provzročil s svojimi krvoločnimi drugovi tolovajsko vstajo. Tiha noč pokriva mirni Rim. Hipoma planejo zarotniki iz svojih skrivnih shajališč; na več stranéh zapalijo mesto; prestrašeni Rimljani planejo na ulice, a tu jih jamejo trumoma sekati in moriti oboroženi vstaši. Ta poulični boj je uprizoril Rosa, boj, ki je zato še strašnejši, ker se bije v nočni temoti; le tu in tam sveti plapolajoč ogenj. Da je Rosa s svojo živo domišljijo tako delo mogel res čarobno dovršiti, to je lahko umevno, saj je slične dogodke poznal iz lastne izkušnje.

Izredne, grozne prikazni — ne samo zgodovinske, temveč i naravne — so ga jako mi-

kale. V tem oziru je pomenljiva med mnogimi drugimi njegova slika „Vihar na morju“, na kateri je res duhovito izrazil boj med ljutimi valovi, temne oblake, žareč blisek, mornarje, ki se boré s smrtjo nad pogubno globino. Srce trepeče prestrašenemu gledalcu, ko vidi na sliki ta odsev in jek razkačene narave.

Posebnega mojstra se kaže Rosa v krajevnih slikah, a tudi na njih predstavlja najrajši romantično skalovje, mnogolične razglede v planinah, sploh prizore, v katerih kaže stvarjenje v mogočni obliki in v velikosti, ki nad človekom gospoduje ponosno in samooblastno.

A tudi za nežne in verske snovi mu bije srcé. Njegova spretna roka je ustvarila mnogo dičnih nabožnih podob. Marsikatera cerkev se ž njimi radostno ponaša. Vsestransko priznanje si je bil pridobil s svojo „Marijo z Jezusom“. V Rafaelovem duhu je slikal sveto Devico z res ganljivo rajsko milobo. Toda čudno! — ravno pri tej sliki se je najtesneje oklenil baroškega zloga. Marijina podoba z nebeškim detetom mu ni zadostovala, ne, okoli nje je splel obsežen, debel venec vsakovrstnih cvetlic. Zdi se, da v njem rožice kar sveže rastó in duhté, da barve

niso umetne, temveč naravne. Tako dovršen je venec; lepšega, popolnejšega želeti ni mōči. Vendar . . . tukaj ni na svojem mestu, ker — kvari utisek cele slike, obrača pozornost od Marije nase in s tem slabí glavno misel. Jednotnost, ki je i v umetnosti glavno načelo, je zatrta z nepotrebnim lepotičjem . . .

Salvator Rosa je imel mnogo somišljenikov. Posebno njegove „slike iz vojske“ so mogočno vplivale na takratne umetnike. Mnogi so v slikarstvu jeli obdelovati skoraj jedino le krvave vojske in viharne boje.

Po duhu najbolj soroden in po umetniški nadarjenosti njemu nekako jednak je bil Michelangelo Cerquozzi (1602–1660). Rodom Rimljan je ostal celo življenje zvest domovini, v kateri je užival obče spoštovanje. Žalostne novice iz različnih bojev, ki so ljudstvo silno zanimale, a vselej s trepetom navdale, slikal je on z veliko marljivostjo. Radi tega je bil Rimljanom znan in povsod priljubljen, kakor malo kdo drugi. Z občudovanjem so izrekli njegov stalni priimek „Angelo delle battaglie“ (angel iz vojske).

(Dalje.)

Književnost.

Slovenska književnost.

Životopisni obrazci iz obsega obrta, umetnosti in industrije. Izdal dr. Frančišek vitez Haymerle. Preložil A. Funtek. V Ljubljani. Natisnila in založila Ign. pl. Kleinmayer & Fed. Bamberg. 1895. 8°. Str. 99. Cena vez. 50 kr. — Slučajno naznanjamo nekoliko pozno to knjigo, katero smo prebirali zaradi praktične nje smeri prav z zanimanjem. Knjiga podaje 17 življenjepisov raznih mož, ki so se z umom povzpeli ali do slave ali do bogastva, med njimi so tudi trije domači obrtniki: Ant. Samassa, Fid. Terpinz in Gust. Tönnies. Snov je dobro izbrana in dobro obdelana; tu se nam kažejo vzgledi, ki vnemajo občutno srce k delavnosti in pogumu. Tudi jezik v prevodu je čist in krepak. Vendar se nam zdi knjiga gledé na svoj namen, da bi služila „prihodnjemu obrtniku“, nekoliko pretežko berilo; tudi naš slovenski prevod je semtertje za preprostega bralca dokaj težaven. Ako se oziramo na posebne domače narodne razmere, ne moremo se sicer vneti za navedene domače obrtnike; toda gospod prireditelj jih je imel tukaj jedino le kot obrtnike pred očmi, in na tem stališču so res zanimivi. Vsaj to nam dokazuje knjiga, da je životopis za pisatelja vedno hvaležna naloga, ki pa zahteva umnega moža in spretnega pisatelja. Naj bi se pri nas ta stroka zopet gojila

skrbneje! Knjigo pa toplo priporočamo knjižnicam in tudi zasebnikom.

Pomladni glasi VI. Posvečeni slovenski mladini. Z 8 slikami. Uredil in založil Matija Prelesnik. 1896. Natisnila „Katoliška Tiskarna“ v Ljubljani. Str. 144. Cena mehko vezanim 30 kr., v pol platno 40 kr., v izvirne platnice 55 kr.

Navadili smo se že Pomladnih glasov. Že šesto leto so prišli med svet in vsako leto se kaže tudi napredek. Lepo knjižico imamo pred seboj in iz srca lahko častitamo obema pisateljema.

Za ljubeznivo „Poslanico“ gospoda Prelesnika sledi prvi spis g. E. Lampeta „Iz potne torbice“. Ne vem, kaj bi bilo vredno, da se prvo pohvali: ali jezik v obliki pripovedovanja, ali lepi nauki vpleteni v zgodovino benečansko, ali vrlo izvirni naslovi.

Kdor začne čitati, ne bo lahko nehal, tako ga vleče. Učenci imajo tu lepe vzgleda, kako opisovati za domačo nalogo to, kar se je pripovedovalo ali učilo iz zgodovine. Hvalimo zlasti, da je pisatelj lepo porabil vsako priliko, kjer je mogel opisati Slovane kot vrlo ljudstvo. Kolikokrat se sliši po šolah o znanem Slovanskem obrežju, da so Italijani usužili Slovane in da so bili ti njih robovi. S tem se vzbudi zgodaj mržnja, češ, iz Slovana ne more biti prida: „Slovani sluge narodov“. Če beremo ta opis, vnela se nam bo navdušenost za slavne pradede.

Drugi spis g. Prelesnika je dolga epična pesem (povest) „Slavna zmaga Gojnika vojnika“. Tudi ta spis je mičen. Snov je zajeta iz slovenske preteklosti. Ideja sama res da ni izvirna. Saj nam taisto opeva Weber v „Dreizehnlinden“, in g. A. Hribar tudi v „Knezu Ljudevitu“. Nova je pa oblika, nov je način, kako se popisuje, in za koga — za mladino. Kolikor je pokazala izkušnja, ne ljubijo otroci dolgega pesniškega berila. Zato bodo v letošnjih Pomladnih glasih bolj brali prvi prozajični spis. Toda s tem nikakor ne pravimo, da ni ta spis umesten za Pomladne glase. Gotovo! Versko pesništvo ima gotovo prvo mesto, in največji umotvori slavnih klasičnih in modernih pesnikov so skoro izključno religiozni eposi. In tega še doslej ni bilo pri nas. Večkrat se človeku vsiljuje vprašanje: kaj bi pel, kaj bi pisal za mladino? Vse rožice, vse ptičice, zvezdice, solnčece, kužki in mucke — vse, vse je že križem prepeto in opeto. In tu nam je pokazal gosp. Prelesnik, koliko neizcrpljive, pa najlepše snovi je zakopane v naši sv. veri. Zato hvalo mu za epos, in naj piše in poje v tem prelepem narodnem zlogu še kaj takega!

Pravimo — narodnem zlogu. Res, da tako še nihče ni zadel in tudi ni poskušal v toliki meri uvesti četverec v naše pesništvo. Ali nekaj pa še svetujemo gospodu pesniku: Ker on siplje verze kar v plohah na papir, naj še malo bolj pazi na čisto rimo in na vsak naglas. Ker tisoče verzov stvori v naglici, ne bo mu težko, da nekatere še potem malo opili in ugladi. N. pr.: zmote — slepote, ledena — zelena, koče — oče. Ali „Vidim béžati tja v šume“, lepše: „Vidim teči v goste šume.“ Ali: „Žalostno on odgovarja“, petero *o* in *zev* ni lepo. Da je *ti* mesto *on*, bralo bi se laglje. To je dovolj, da se pojasni, kako menimo o nedostatni pili. Sicer pa mora vsakdo priznati, da celi knjižici ne more gledé jezika nihče nič očitati, če ne išče dlake v jajcu.

Ta lepi spev pa, menimo, da bi bil umestno domače berilo za spodnjo gimnazijo. Zakaj lepote otrok ne bo spoznal, če mu je nihče ne odkrije. Zlasti ima spev v sebi toliko globokih resnic, da bo ugajal tudi takim, ki rajši mislijo kakor se zabavajo.

Tudi vse druge pesmice so ljubke in lepe, samo toliko rečemo, da je nad „Slanico“ ni nobene.

Zato kličemo obema pisateljema: Hvala lepa za take spise! Da bi čitali še mnogo takih iz istih peres!

Basnigoj.

Bolgarska književnost.

(Poroča Fr. Kovačič.)

(Konec.)

V naravoznanstvu se je doslej največ gojila geologija, v obče se pa kaže pri Bolgarjih za pri-

rodne znanosti malo zanimanja.¹⁾ Za domoznanstvo so znamenita statistična in gospodarska poročila, sicer so pa zemljepisni spisi redki.

Pravno slovstvo je omejeno na časnike; vojaško slovstvo raste od l. 1882.

Zdravniki, kakor tudi pravniki, imajo svoja društva, katera izdajejo posebna strokovna glasila.

Izmed znanstvenih društev je omeniti „Knjižovno društvo“, ki izdaje „Periodičesko Spisanie“. Po oslobojenju je učni predstojnik Drinov preselil to društvo iz Braile v Sredec, in Jireček je kot učni minister l. 1882. prenovil. Narodna skupščina mu je določila 12.000 frankov letne podpore, glavno mesto pa je podarilo prostor za zidanje lastne hiše. To je nekaka bolgarska akademija; zaščitnik ji je knez sam.

V „Period. Spisanju“ je dragoceni zaklad za poznavanje Bolgarije. Urednik je Vasil Dimitr. Stojanov. — Jako znamenit za bolgarsko znanost je tudi „Sbornik“, ki ga izdaje učno ministerstvo od l. 1890. Vsak četrlet izide kakih 40—50 pól. Urejujeta ga dr. Ivan Šišmanov in A. T. Iliev.

Od drugih znanstvenih zavodov je omeniti statistični urad in pa narodni knjižnici v Sredcu in v Plovdivu. Prvo je ustanovil l. 1879. Drinov in ima sedaj okoli 25.000 zvezkov, po 70 bralcev na dan in ima 177 časnikov. Ž njo je združen narodni muzej, ki je pa šele v povojih. Zanimiv bi bil narodopisni muzej, toda doslej ga še ni. Finančno ministerstvo je z geologično zbirko postavilo temelj bodočemu naravoslovnemu muzeju.

Ako si ogledamo bolgarsko slovstvo od prvega začetka do današnjega dné, vidimo, da zaostaja sicer za drugimi večjimi slovanskimi slovstvi, n. pr. ruskim, poljskim, češkim, hrvaškim, vendar gledé na silne težave, gledé na žalostni položaj, v katerem je ječal bolgarski narod do najnovejšega časa, moramo le občudovati vstrajnost, žilavost in delavnost bolgarskega naroda.

Bolgarska znanost in v obče slovstvo ima lepo bodočnost, ker ta narod krije v sebi velike moči, vendar se je bati, da ne krene s pravega pota — v pogubo narodu. Velika hiba v bolgarskem slovstvu je bila ta, da ni bilo trezne, znanstvene kritike.²⁾ Politične strasti so razsajale tudi na slovstvenem polju; kdor je koga kritikoval, smatral ga je za svojega političnega nasprotnika. Na Bolgarskem pomenja stavek: ta „kritikuva“ toliko, kakor: ta „psuje“.

¹⁾ Das Fürstenth. Bulg. 257.

²⁾ Odkar je naš gospod pisatelj dovršil ta spis, obrnilo se je to na bolje. Vsaj toliko smemo posnemati iz znanstvenega lista: „B'lgarski Pregled. Spisanie za nauka, literatura i občestven život. Izdava družestvoto „Obšti trud“. Sofija. Pridvorna pečatnica.“ Letos je v III. letniku in izhaja v mesečnih zvezkih na kakih desetih pólah. — O priliki kaj več. — Uredn.

Bolgarji so strastni političarji in nepomirljivi nasprotniki drug drugemu, s tem pa samo kažejo svojo politično nezrelost. Drug drugega črnijo, kolikor le morejo, in ptujec, ki bere njihove liste, misli res, da med njihovimi političnimi možmi ni poštenega človeka. Šele, ko sam opazuje njih življenje in delovanje, spozna, da niso tako hudobni, kakor sami o sebi pišejo.¹⁾

Druga napaka je, da preradi posnemajo grehe okuženih zahodno - evropskih slovstev: materijalizem, liberalizem in verski indiferentizem je njih vzor. Tisti, „ki stojijo više“, hočejo kakor nalašč ljudstvu vzeti vero, zato se tudi naglo širi v vseh slojih verska malomarnost.²⁾

Tudi tukaj veljajo zlate besede: „Historia magistra vitae“ (zgodovina je učiteljica življenja); Bolgarje bi že zgodovina morala izučiti, da ni dobro vsega se poprijeti, kar imajo drugi narodi. Zaradi takega robskega posnemanja so nekda padli v kremplje Bizantincem in Turkom. — Brezverstvo, lahkomišljenost in razuzdanost v slovstvu ni osrečila zahodnih narodov, marveč jim vzgaja hud bič — anarhizem in socialno demokracijo. To bo škodovalo tudi Bolgarjem, tembolj, ker so majhen in manj razvit narod. — Žal, da se že tudi na Bolgarskem javlja socialna demokracija, dasi je bolgarski narod v veliki večini poljedelski. — L. 1891. je v Trnovu izšla knjiga: „Što je socializm i ima li toj počva (tla) u nas“, v kateri hoče pisatelj D. Bratanov pokazati, kako je kmetski stan zadolžen in da kmet za pravo ni lastnik svojega zemljišča, marveč rob verovnikov. Ivan Gešov sicer odgovarja na to, da gospodarji lahko poplačajo svoje dolgoe, ako prodajo jagnjeta in ovčjo volno, vendar vkljub temu se ne dá tajiti, da tudi tam kmetski stan propada. — Tisti torej, ki imajo oblast v rokah, naj bi skrbeli za gmotni in pravi duševni napredek naroda, ne pa, da se šopiri med dobrim bolgarskim ljudstvom zahodno - evropska kuga.

Bolgarji bi seveda radi kar čez noč dohiteli v slovstvu velike narode, toda skoki niso nikjer dobri, ker niso naravni.

* * *

Predno končamo, omenimo še nekatera dela ptujih pisateljev, ki govoré o Bolgarjih. — Najboljši poznavalec bolgarskega naroda pri nas na Avstrijskem je menda dr. Konstantin Josip Jireček, sedaj profesor jugoslovanske zgodovine na dunajskem vseučilišču. Še ko so Bolgarji bili pod turško vlado, je proučeval njih jezik in zgodovino ter je izdal l. 1876. v Pragi sedaj že nekoliko zastarelo, pa še vedno izvrstno „Geschichte der Bulgaren“.

¹⁾ Das Fürstenth. Bulgarien 247, 258.

²⁾ Ibid. 90.

Pozneje je pet let (od l. 1879. do kimovca 1884.) živel na Bolgarskem kot glavni tajnik v učnem ministerstvu, nekaj časa je bil celo učni minister. — Prepotoval je skoro vso Bolgarijo, bil je v najožji dotiki z vlado, s pisatelji in z narodom, torej mu je do zadnje pičice znan razvoj Bolgarije.

Leta 1891. je izdal veliko in znamenito delo: „Das Fürstenthum Bulgarien, seine Bodengestaltung, Natur, Bevölkerung, wirtschaftliche Zustände, geistige Cultur, Staatsverwaltung, Staatsverfassung und neueste Geschichte.“ Prag, Wien, Leipzig 1891. — Sam naslov dovolj kaže bogati zaklad te knjige.

Kdor se želi seznaniti z bolgarskimi razmerami, priporočamo mu te knjige. Dobiya se po vseh večjih knjigarnah; cena ji je 8 gld. 40 kr. — Tudi po čeških časnikih je priobčil Jireček mnogo zanimivih člankov o Bolgarjih.

Za bolgarsko jezikoslovje je važno delo: „Vlachomeglen. Eine ethnographisch-philologische Untersuchung von dr. Gustav Weigand. Leipzig 1892.“ — Pisatelj preiskuje vlaško-meglensko bolgarsko narečje v Macedoniji. Spis je tem več vreden, ker je pisatelj nalašč šel v Macedonijo in je več časa preživel med ondotnim narodom. Poroča nam tudi, kako močno napreduje zadnja leta narodna zavest med macedonskimi Bolgarji.

Poljski pisatelj dr. Antoni Kalina je izdal knjigo: „Studija nad historiją języka bulgarskiego. Krakow.“ Tudi ta pisatelj je prepotoval Bolgarijo, bivšo izhodno Rumelijo, Tracijo in Macedonijo. Dokazuje, da je sedanji bolgarski jezik pravi potomec staroslovenščine, a da je nanj uplivala srbščina, ker so se srbski rodovi o raznih prilikah naselili med Bolgarji.

Izmed ruskih pisateljev omenimo Tichova: „Očerok grammatiki zapadno-bulgarskago narečija po sborniku bulgarskich pšen V. V. Kačanovskago. Kazanj.“ Pisatelj bi rad pokazal, koliko pravice imajo do Macedonije Bolgarji in koliko Srbi, toda nedostaje mu za to poznavanja krajevnih razmer in bolgarskih narečij, kakor tudi prave znanstvene priprave.

Zvezdoslovni koledar za mesec veliki traven.

Solnce vshaja 1. t. m. ob 4. uri 52 minut in zahaja ob 7. uri 3 minute; dné 31. t. m. pa vshaja ob 4. uri 20 minut in zahaja ob 7. uri 36 minut. — Lune zadnji krajec 4. t. m. ob 4. uri 23 minut zjt., mlaj 12. t. m. ob 8. uri 44 minut zvečer, prvi krajec 20. t. m. ob 7. uri 19 minut zjutraj, ščip 26. t. m. ob 10. uri 55 minut zvečer. — Merkur se vidi ves mesec zvečer, Venera pa se zjutraj zaradi solnčne svetlobe ne vidi. Vidi se Jupiter zvečer in zahaja okoli polnoči; Saturn se vidi celo noč.

Bodočnost slovenskega naroda.

(Konec.)

Po tej poti so si priborili Slovenci spoštovanje med vsemi narodi, pa tudi ono gmotno blaginjo ali bogastvo, ki je potrebno za narodov napredek. Slovenci so narod, velik po umu in duševnem delovanju, zato ne misli noben sosed na to, da bi jih potlačil ali jim vsilil svoj jezik in svojo manjšo omiko. Duševna moč Slovenca je toliko, da se ji klanjajo vsi, ki jo poznajo. Veliko se mora Slovenec truditi, da si ohrani ono duševno silo in veljavo: toda sladko zavest ima, da s tem izpolnjuje svoj poklic in dosega oni namen, za katerega je ustvarjen.

Taka bodočnost nam sveti iz daljave kakor mila zarja izza gorá.

Zares iz daljave, pa iz velike daljave! Kdor namreč hoče videti v bližnjo bodočnost, ne vidi nič veselega, nič tolažljivega. Prav narobe: Naš narod bo moral prebiti še hude notranje in zunanje boje, predno si postavi podlago za opisano bodočnost. Nekatere žalostne pridobitve

sedanjega veka so se zatrosile tudi med naš narod, pokončale mu dosedanji mir in hočejo razdejati glavne podpore njegovega obstanka.

Ne bojmo se bojev! Resnica in pravica se lahko potlačita za nekaj časa, zmagati se ne dasta nikdar.

Bodočnost naša je iz zdravega ljudstva. Ljudstvo naše treba ohraniti zdravo, zanje treba delati z vsemi močmi in z največjo požrtvovalnostjo. Pred vsem treba ljudstvo učiti in zopet učiti. Da se pa ljudstvu utrdi značaj, treba mu kazati prave in istinite vzglede značajnosti. Z navdušenjem, z nesebičnimi nameni med narod — med ljudstvo, vedno ozirajoč se na razmere in potrebe sedanje dôle! Drugačne so dandanes potrebe kakor nekdanj, drugačni morajo biti i naši pomočki.

A obupavati nikdar! Usodo narodov uravnava njihov najvišji vladar, kateremu bodi vsekdar udano naše srce in njegovi časti posvečeno vsako naše — kakoršno koli — delo.

Folkloristika.

Novo, neznano ime, kaj ne? Prišlo je z Angleškega. Kaj pomenja? Vedo, ki ni samo angleška, ampak last vsakega naroda. Folklore ¹⁾ zaznamuje v poslednjem času vse, karkoli je v zunanjem in notranjem življenju narodov: njegove pravljice, pripovedke, pesmi, njegove igre in plese, njegove vere in vraže, njegove nazore o pravu, običaje, njegove dovtipe in njegovo modroslovje. Nobena stvar omikancev dandanes tako ne zanima kakor folklore. Vse, s čimer se folkloristika peča, nam je znano od mladih nog. Naj smo se likali kakorkoli, ob zibelki so nam prepevali otroške pesmi, v mladosti so nam pravili pripovedke, mnogo navad se nas še sedaj drži, katerih smo se privadili v detinski dôle. Karkoli o tem slišimo, vse nam vzbuja mladostne spomine. Pa ne samo spomine, tudi ljubezen do rodne zemlje, do domovine se vzbuja z narodnim blagom. Neki učenjak trdi, da se omikanci večinoma preveč odtujijo narodu, čegar sinovi so; res in temeljito malokateri pozna ljudstvo. A vendar je to

poznanje tako potrebno! Ako hočemo, da na primer slovstvo prodre med narod, mora imeti res pravo narodno podlago: pisatelj mora pisati tako, kakor narod misli, govori, živi; zaradi tega pa ni da bi moral hvaliti tudi napake narodove.

Pisatelj, kateri piše poljudno, narodu umevno, je neprecenljive vrednosti. Od takega se učimo! Hvala Bogu, da jih imamo nekaj. Z veseljem pa moramo pozdraviti tudi vsako drobtino, katera nam pojasnjuje narodovo mišljenje in življenje. Narodno blago je velikega vzgojevalnega pomena za našo mladino. Vzemimo le n. pr. narodne pregovore! Kako duhoviti so, koliko izkušenj je v njih nabranih. Resnico, zavito v tako mično obliko, kako rada sprejme mladina! V prvi vrsti so prav učitelji poklicani, na ta način vzbujati v mladini ljubezen do vsega domačega, zdravega, krepkega.

In koliko snovij ponuja narodno blago domišljiji, n. pr. narodne pesmi, bajke, povesti! Ves drug duh veje v njih kakor v umetnih. Pri vseh narodih in v vseh časih so pesniki najboljše misli zajemali iz narodnega blaga;

¹⁾ Volkslehre. Slovenci bi rekli: narodno blago.

Homerjeva epa Ilijada in Odiseja sta nastali iz narodnih grških pesmij, Shakespeare je vzel snov za Hamleta iz narodne pravljice, Göthe takisto za Fausta.

Poseben pomen ima narodno blago za učenjaka: kaka drobtina, kaka neznatna vraža, katero nahaja pri svojem narodu, pa tudi v daljni Indiji, mu kaže sorodnost narodov, o katerih prazgodovini nima nikakoršnih poročil.

Narodno blago zbira vsak lahko: pravnika zanimajo pravni nazori narodovi, zdravnik narodno zdravilstvo; botanik zbira vraže, katere ima ljudstvo o raznih rastlinah; zgodovinar izkuša dobiti iz te ali one bajke zgodovinsko jedro; glasbenik z veseljem posluša in zapisuje narodne melodije ter globlje premišljava o narodnem petju in njega početkih; jezikoslovec slednjič nahaja v vsem tem blagu, pesmih, pregovorih, rekih, obilo snovi, da proučuje jezik, kako se je izpreminjal.

Vsaka drobtinica je vredna, da se ohrani; marsikdo še ne sluti, koliko mislij vzbuja v glavi zvedenčevi bajka, ki se drugim zdi neznatna.

Po vseh deželah se narodno blago marljivo zbira. Osnovana so že tudi društva v ta namen. Na Francoskem izhaja časopis „Mélusine“, da nabira tako blago; zlasti zanimive stvari je objavil o zvezdoslovju, kakšne nazore ima francoski narod o velikem in malem vozu, o mavrici in rimski cesti. — Italijani imajo več časnikov s tem smotrom, zlasti v Napolju izhajajoči „Archivio per lo studio delle tradizioni popolari“. Na Dunaju se peča s to smerjo vède „antropološko društvo“. Znani dr. Krauss, rojen Slavonec, je nabral že mnogo jugoslovanskega narodnega blaga. Pôle, katere je razpošiljal nabiralcem, obsegale so nič manj nego 740 vprašanj, in sicer o jeziku, omiki, nravnosti, slovesnostih, vražah, čarodejstvu, rojstvu in smrti, ljudskem zdravilstvu, sorodstvu, ženitovanjskih običajih, zakonskem pravu, zadrugah, zemljiškem pravu, pregrehah in kaznih, občini, sodnikih i. dr. Z veseljem pozdravljamo tudi mi vsakogar, kdor sodeluje pri tem velevažnem narodnem delu, bodisi, da blago donaša, kakor je dobí, ali pa mu dá poetiško obliko. J. D

Dva nova grobova.

V drugi polovici minulega meseca je zadela naš narod dvojna bridka izguba.

Dné 15. malega travna je umrl v Celju, v svojem rojstvenem mestu, **dr. Vatroslav Oblak**, sicer mlad, toda učenjak prve vrste, ki bi bil postal Slovencem drugi Miklošič. Njegove učene razprave v Letopisih „Matice Slovenske“ so vsem znane, o njegovih spisih in poročilih v Jagičevem „Archivu“ smo govorili semtertje v tem listu, pa še bomo. Vsi ti spisi so kazali velikega duha, ki je kakor silovit Titan prodiral v višine in globine jezikoslovja. Rojen dné 15. vel. travna l. 1864., je bil sedaj malone še mladenič po letih, a krepak možak v delovanju.

A česar smo se bali že dolgo, to se je sedaj zgodilo: njegovo šibko zdravje ni bilo dovolj trdna podlaga za njegovo duševno delo. Padel je kakor rahel cvet v zgodnji pomladi.

Ko smo ta list že dokončavali, vzela nam je smrt drugega moža († 25. mal. travna). osi-velega v delu za sveto cerkev in naš slovenski narod (roj. 16. vinotoka l. 1818.), moža, ki je bil

steber Slovenstva, vzgled značajnosti in luč krščanskega pa duhovskega življenja —, **Luko Jerana**. Rekli bi, da poslednji čas ni bilo med Slovenci popularnejšega imena, kakor Luka Jeran. Vnet duhovnik, vrl dušni pastir, misionar v pravem pomenu, pesnik-pisatelj slovenski, mož učen, podpornik slovenske mladine, branitelj in zagovornik katoliške vere in cerkve — to in še več drugega se je tukaj strinjalo v najlepšem in popolnem soglasju v jedni osebi. S svojim listom „Zgodnjo Danico“ je deloval res kot zvezda jutranjica, oznanjujoč in pripravljajoč jasni dan katoliškega življenja na Slovenskem. Kar se je leta in leta sèm pri nas delovalo za katoliško življenje, tudi v s i n o-vejši napor na tem polju, izvira iz onega duha, ki ga je neprestano in neumorno širil naš Jeran. Dasi skromen v besedi in v vedenju, vedno ponižen proti vsakomur, tudi proti najmlajšemu šolarčku, bil je Jeran — to rečemo s popolno zavestjo in trdnim prepričanjem — mož velikan, ki bo živel odslej na slovenskem nebu kot zvezda stalnica, dokler bo živel slovenski rod; njegova duša pa živi (po naših mislih) med svetniki, katere je junaško posnemal in katerih vzglede je navdušeno stavil pred oči svojim ljubljanim — nad vse ljubljanim — slovenskim rojakom. N. v m. p.!

